דער יוד

DER JUDE

צייטשריפט פיר אלע יודישע אינטערעסען

ערשיינט יעדע וואך ~~~~ פערלאג: חברת „אחיאסף".

Krakau, 18 December. 1902. ·········· פיערטער יאהרגאנג. ·········· קראקוי, כסלו תרס"ג.

נומר 51

אינהאלט:

IV. Jahrgang **DER JUDE.** Nr. 51

דער פרייז פיר רוסלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רובל.
האלב יאהרליך —.3 „
פיערטעל יאהרליך 1.50 „
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — 2 „
דע 1טען אויגוסט — 1 „
איינצעלנע נומערן 15 קאפ.— 30 העללער.
ענדערן די אדרעס קאָסט 20 קאפ
די אדרעסע פיר רוסלאנד:
Издательство
„Axiacaфъ“, Варшава.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואך.
פערלאג: חברת „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג
פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.
די אדרעסע פיר עסטר.-אונגארן און אנדערע לענדער:
Administration Der Jude,
Krakau, Gertrudy 16.

Krakau, 18 December 1902. נומר 51 קראקוי, כסלו תרס"ג.

פאליטישע איבערזיכט.

די לאגע פון מאקעדאניען.

די טערקישע רעגירונג האָט אומזיסט געבויט אויף די הבטחות פון די אייראפעאישע מלוכות, אז זיי וועלען זיך פאר איהר איינשטעלען און איהר העלפען איינצוהאלטען דעם שלום אין מאַקעדאָניען. די אייראפעאישע צייטונגען און די אייראָפעאישע געזעלשאַפט איז געגען טערקיי, און ביי יעדען סכסוך צווישען דער טערקישער רעגירונג און איהרע קריסטליכע אונטערטהאַנען וועט אייראָפא זיך תמיד מוזען שטעלען אויף די זייט פון די קריסטען. איצט, אז צו־ליעב דער ווינטערצייט איז די מרידה שטילער געוואָרען, האָבען זיך רוסלאנד און עסטרייך געווענדעט צו טערקיי, אז זי זאָל איינפיהרען א בעסערען סדר אין דער הנהגה פון לאַנד, אז זי זאל געבען די מאקעדאָנישע קריסטען מעהר רעכטע און מעהר פרייהייט. די ביידע אנגערופענע רעגירונגען, וועלכע זענען מעהר פאַר אנדערע פעראינטע־רעסירט אין דער לאגע אויף די באַלקאַנען, שרייבען אין זייער צירקולאַר־בריעף צו טערקיי, אַז זיי וועלען בשום אופן ניט שפּיעלען די ראָליע פון טערקישע זשאַנדארען אויף די באַלקאַנען. אמת, זיי ווילען אַז עס זאָל זיין שלום, אבער זיי ווילען, אַז דער שלום זאָל ניט זיין צום שאַדען פון די קריסטליכע איינוואָהנער. זיי האַלטען, אז די פאָדערונגען פון די מאַקעדאָנישע קריסטען זענען אין אַסך פּרטים גערעכט, און זיי גיבען דעריבער די פריינדליכע עצה, אַז טערקיי זאָל וואס צום גיכטסטען איינפיהרען אין מאַקעדאָניען די נויטהיגע פערבע־סערונגען לויט דעם פערלאַנג פון פאָלק.

טערקיי האָט זיך לאַנג ניט געלאָזט בעטען. זי איז שוין אנ־געלערענט פון איהרע שונאים, ווי אויך פון איהרע פריינד, זי ווייס אַז זי שטעהט אין אייראפא גאַנץ אליין און זי ווייס אויך, אז זי איז צו שוואך צו גערען געגען דעם ווילען פון אייראָפא. זי האָט דערום אין גרויס איילעניש אַרויסגעגעבען א גאַנצען צעטיל מיט פערענדערונגען, וועלכע זי וויל איצט איינפיהרען אין אלע איהרע אייראָפעאישע לענדער. לויט די דאָזיגע פערענדערונגען קריגען די קריסטען אזוינע רעכטע, וועלכע פרעמדע נאַציאָנען האבען אין פרעמדע מלוכות קיין מאל ניט געהאָט. די פאָליציי און זשאַנדאַרמען וועלען בעשטעהן פון מאַהמע־דאַנער און קריסטען. די קאמיסאַרען פון דער פאָליציי און די אָפּי־צירען פון דער זשאַנדערמערי וועלען בעשטימט ווערען פון גובערנאָ־טאָר. קאָמיסאַרען און אָפיצירען ווערען בעשטימט פון קריסטען און מאהמעדאַנער. די גובערנאַטאָרען דאַרפען זארגען פאר די פערבעסע־רונג פון ערדאַרבייט, האַנדעל און פאַבריקאציאָן. אין די שטעדטליך אין וועלכע עס זענען פאַרהאַן מעהר ווי 50 הייזער, ווערען געעפענט פאָלקס־שולען. אין די גרעסערע שטעדט ווערען געעפענט גרעסערע שולען. עס וועט ווערען פערבעסערט די אָרדנונג אין די געריכטען. די ריכטער וועלען בעשטימט ווערען פון יוסטיץ־מיניסטער אין א גלייכער צאהל פון קריסטען און מאַחמעדאַנער. עס ווערט פערשטאַ־קט די השגחה און דער קאָנטראל איבער אַלע אינסטיטוציאָנען אין לאַנד. אין קאָנסטאַנטינאָפעל ווערט איינגעריכטעט א בעזונדער קאָנטראָל אי־בער די הנהגה אין דער פראווינץ.

די אייראָפעאישע בלעטער זענען מיט די דאָזיגע צונעזאָגטע רעפאָרמען ניט צופריעדען. נאָך וועניגער זענען מיט זיי צופרידען די מאַקעדאָנישע קריסטען. זיי פערלאַנגען פיעל מעהר. זיי ווילען, עס זאל אומגעענדערט ווערען דער סדר פון די אבצאהלונגען, וועלכע זענען צו שווער פאַר די איינוואָהנער פון לאנד; זיי פערלאַנגען, עס זאלען בטל ווערען אזוינע אבצאהלונגען ווי מעשר און אַנדערע, וועלכע דריקען דעם ערד־ארבייטער און וועלכע לאָזען ניט צו, אַז עס זאָל אין טערקיי אויסוואַקסען א פאַבריקאציאָן אדער עס זאל זיך פערגרעסערען דער האַנדעל. אנדערע געהען נאך ווייטער און פערלאַנגען, אז די השגחה איבער די טערקישע פינאַנצען, איבער די טערקישע געריכטען און איבער די טערקישע הנהגה איבערהויפּט זאָל איבערגעגעבען ווערען אין די הענד פון די אייראָפעאישע רעוויזאָרען אדער פון די אייראָפעאישע קאָנזולען. די לעצטע פאָדערונגען געהען שוין געוויס צו ווייט. נאר דורכפיהרען די לעצטע פערענדערונגען, לויט דעם פערלאַנג פון די קריסטען, איז פאַר טערקיי בשום אופן ניט מעגליך. דורכדעם וואָלט טערקיי אין גאַנצען פערלאָרען איהרע אייראָפעאישע מדינות, וועלכע זענען הונדערטער יאָהרען געוועזען אונטער איהר ממשלה. מען קען

אבער זיין זיכער, אז די אייראָפּעאישע רעגירונגען, וועלכע ווילען מיט אַלע מיטלען איינהאַלטען דעם שלום אין מאַקעדאָניען, וועלען ניט געהען אין דעם וועג פון די היצקעפּ אויף די באַלקאַנען אדער פון זייערע פריינד אין אייראָפּא. די אייראָפּעאישע מלוכות האָבען מורא פאַר די מלחמה אויף די באַלקאַנען ניט ווייניגער פאַר טערקיי און זיי ווילען דעריבער לכל הפחות איצט, אויף קיין אופן ניט צולאָזען, אז די אייראָפּעאישע מדינות זאָלען קענען אבגעריסען ווערען פון דער טערקישער מלוכה.

י. ל.

בריעף אוים גאַליציען.

„זאנטאגם רוהע".

„זאָנטאָגסרוהע", דאָס איז דאָס נייעסטע, וואָס בעשעפטיגט איצט גאַנ'ן גאַליציען. דאָס מיניסטעריום האָט פאָרגעלעגט דעם פאַרלאַמענט א געזעץ, — אַלע געשעפטען זאָלען זיין פערשלאָסען אַ ג א נ צ ע ן טאָג זונטאג. נישט נור אַ האַלבען טאָג, ווי אין לעמבערג, אויך נישט פון 10 אין דער פריה ביז 3 נאָכמיטאָג און פון 6 אָבענד ביז מאָרגען, ווי אין אַנדערע גאַליצישע שטעדט. „שַבת-שַבָתון" זאָל זיין זונטאג אין גאַנצען לאַנד!...

אלע פאַרטייען אין פאַרלאַמענט, די פּרייזינגע און די קאָנסערוואַטיווע, זענען מיט'ן זונטאגס-פראָיעקט העכסט צופריעדען. די „קריסטליך-סאָציאַלע" צוליעב רעליגיאָן און פרומקייט, מען דאַרף לאָזען דעם סוחר מיט'ן משרת צייט אין קירכע אריין צו געהן... די „דייטש-נאַציאָנאַלע" און די „סאָציאַלדעמאָקראַטען" צוליעב דעם אַרבייטער, ער זאָל האָבען רוהע אַ טאָג אין דער וואָך.

די רעגיערונג וויל דער ז ו נ ט א ג זאָל אויסזעהן ווי אין ענגל א נ ד (אויסער — שענקען, טראַפיקען און באַהנען). זי קלערט נישט איינצופיהרען דעם זונטאג מיט אַ מאָל, נאָר צו ביסליכווייז, און דערווייל פערקלענערען די אַכט שטונדען אַרבייט אים זונטאג אויף פיער. דער צוועק פון דער רעגיערונג איז: דורכצופיהרען אַ סאָציאַל-פּאָליטישע ענדערונג אויף אַ זעהר ביליגע אַרט. די פאַרטייען ווילען זיך בעליעבט מאַכען ביי'ם פאָלק, איינע מיט איהר פרומקייט, די אַנדערע מיט איהר נוטקייט, און אויסגעגאָסען וועט אַלץ ווערען אויפ'ן יודישען קאָפּ. דער יוד וועט האָבען צוויי טעג רוה, אי שבת, אי זונטאג... די פרומע פאַר־טייען פערלאַנגען עס, ווייל זונטאג דאַרף זיין היילינג, און אפילו אַ יודיש אָפען געשעפט איז אויך מְחַלל זונטאג! און די סאָציאַלע פאַרטייען, פאָלט גאַרנישט איין, זיך אָנצונעהמען פאַר יודישע סוחרים! פאַר פריי־זינינע איז דער שבת איין איבערגעלעבטער אָבערגלויבען, אָבי מען רוהט אַ טאָג אין דער וואָך, אַלץ איינס שבת צי זונטאג!

און אין גאַליציען, איז די פראַגע פאַר יודען אַ לעבענס-פּראַגע. צוויי טאָג פערמאַכט האַלטען די געשעפטען, בשעת ווען די קריסטען וועלען צוהאַלטען נור איין זונטאג, הייסט פערליערען די קונים, נישט אויסהאַלטען די קאָנקורענץ... בפרט אַז מאַנכע יודישע געשעפטען לייזען דער עיקר נור זונטאג, ווען די קריסטליכע זענען געשלאָסען.

אין פוילישען אַבגעאָרדנעטען-קלוב האָט מען אַזאַ עַוְלָה שוין נישט געקענט צוזעהן, און שטעלט דעריבער פאַר אַ פראָיעקט, גרינגער צו מאַכען די גזרה. זיי שטעלען פאַר אַ פונקט צום זונטאגס-געזעץ, לויט וועלכען די לאָקאַלע רעגיערונג בעקומט דאָס רעכט צו ערלויבען אָפען צו האַלטען זונטאג די געשעפטען ביז העכסטענס פיער אַ זייגער נאָך מיטאָג.

עס הייסט, אַז די ערטליכע רעגיערונג האָט דאָס רעכט צו ערלויבען, און — נישט צו ערלויבען! אין דעם פונקט וויל דער פוילישער קלוב האָבען איין אייביגע רוט נעגען גאַליצישע יודען. קוים וועלען זיי

פֿעלעטאָן.

מאַנצי ר' שלמה'ס.

מאַנצי ר' שלמה'ס — די גבירה פון שטעדטיל איז ניט אַזאַ שענע, ווי אַ געפוטצטע, אַלט איז זי, נאָר פונקטליך קען מען ניט וויסען ווי אַלט, ווייל צווישען דער מעטריקע און איהרע רייד, איז אַ חילוק אויף גאַנצע פינף יאָהר... שוין עטליכע יאָהר, אַז זי רעדט פון ניין-און-דרייסיג, איבער פונף-און-פיערציג איז זי אפילו לויט דער מעטריקע זיכער ניט. און היינט איז מאַנצי אויפגעשטאַנען ניט אין גוטען הומאָר: רייסט זיך אָב אויף די דיענסטען; די מילך איז פערברייכערט, די קאַווע איז צו ביטער! די פוטער-ועמיל אי רוי, אי פערברענט און איטליכער האָט נור אין זין איהר צו טהון להכעיס... און אויפ'ן האָרץ ליגט איהר עפּיס שווערס. עס ווילט זיך איהר אָבוויינען... דער מאַן זאָגט, עס איז אַ „קאַפּריז", די דיענסט: עס הייבט זיך שוין אָן די „ספּאַזמען". באמת אָבער האָט זי נור אַ שווערען חלום געהאַט.

בייזע חלומות טרעפען זיך איהר אָפט און בערקי מלמד איז פותר חלום ביי איהר, און ער לייגט אוים שטענדיג צום גוטען. די קינ־דער דאַרפען שוין לאַנג אַ גרעסערן מלמד, נאָר זי האַלט זיך אין בערקי'ן צו ליעב די חלומות. —

דער היינטיגער חלום איז אָבער זעהר אַ שווערער, דאָס איז ניט אַ חלום פון אַ „רויט פערד" אדער „בארג אַראָב", אָדער „דער סופיט שפּאַלט זיך" — מיט דעם איז זי שוין געוואָהנט און בערקי איז דערויף אַ בריה נפלאה. היינט האָט זיך אָבער עפּיס שרעקליכס געחלומט: זי שטעהט קעגען שפּי־געל... און דער קאָפּ — זעהט זי און שפּיגעל — איז איהר גרוי... וואָס גרוי[illegible]ט; זי וואָרפט אַ זייטיגען בליק דורכ'ן פענסטער און אין דרויסען פאַלט אַ שניי... אין גאָס ליגט שוין אַ הויכער שניי... קוקט זי זיך צו, איז דער שניי גאָר קיין שניי ניט, נאָר הויפען זילבערנע צייהן...

דעם חלום האָט זי געהאַט כמעט אַ מינוט פאַר'ן אויפשטעהען...

„אַלע רעכטע סמנים!"

אַז זי האָט זיך אויסגעקריגט מיט אַלע, האָט זי געשיקט נאָך בערקי'ן, און פערציילט איהם די צרות.

„פערלייקענט ניט, ר' בערקינו! זאָגט מיר דעם גאַנצען אמת!"

און בערקי מלמד זאָגט: מיט גאָט זיין אַ הילף! דער שניי בעווייזט אַז אייער נשמה וועט זיין ריין... די צייהן דאָס זענען די נישט גוטע, וואָס לאָקערן אויף אַ ריינע נשמה און ווילען זי בייסען מיט די צייהן... גוט איז אָבער וואָס איהר האָט אויפ'ן קאָפּ קיין צייהן נישט געזעהן — די נשמה וועט פאָרט בלייבען ריין!

— גישט גראָה מיינט מען? — פרעגט מאַנצי איבער.

— הס ושלום, פון אַזוינע נאַרישקייטען רעדט מען נישט אין חלום!

— מוזט איהר אָבער — זאָגט ווייטער בערקי — טהון עפּיס אַ מצוה מבטל צו זיין די צייהן! עס זאָל טאַקי בלייבען שניי!

און מאַנצי האָט זיך דערמאַנט, אַז נעכטען האָט זיך דער וואַסער־פיהרער פערשפעטיגט און האָט זיך פאַר איהר פערענפערט דערמיט וואָס דאָס ווייב איז איהם נעלעגען געוואָרען. ער האָט זיך געדאַרפט „רולען אַ ביסיל אַרום איהר".

זי איז אויפגעשפרונגען פונ'ם אָרט פאַר פרייד, געלאָזט בערקין שטע־העָן און אריין — צום טואַלעט. זי האָט אַ מצוה: זי וועט געהען מבקר חולה זיין!

און דאָס טראַכט זי ביים שפּיגעל — וועט זיין אַ גרויסע מצוה!

נישט זיין גוט אין פרום, וועט מען זיי פערמאכען אויף זונטאג די קראמען.

די סאציאליסטען מוזען נאטירליך שטימען פאר איין אבסאלוטע זאנטאגס־רוה. זיי קענען נישט קיין ריקזיכט נעהמען אויף 800000 מענשען, וואס מען וועט צווינגען ענטוועדער צו א חילול שבת אדער צו א דאפעלטען שבת; אויך האבען זיי מורא פאר די אנטיסעמיטען, וואס האלטען זיי פאר „יודישע משרתים“.

די סאציאליסטען האבען אבגעהאלטען איבער דער זאנטאגס־פראגע א גרויסע פאלקס־פערזאמלונג. צווישען אנדערע האבען צוויי יודישע רעדנער געהאט דאס ווארט. איינער האט פערלאנגט מען זאל צווינגען צו רוהען איין טאג אין דער וואך, וועלכען עמי׳ן וויל. זאל א מאהמעדאנער רוהען פרייטאג; א יוד — שבת; א קריסט — זונטאג; יעדערער לויט זיין געוויסען, לויט זיין רעליגיאן. דער רעדנער האט אבער קיין בייפאל נישט געהאט. פאר דאס איז זעהר געפעלען א צווייטער יודישער רעדנער, וואס האט געהאלטען פון „אחרי רבים להטות“ און אז דאס רוב אין לאנד וויל רוהען זונטאג, מוזען זיך יודען אונטערגעבען און אויך אזוי טהון. נאטירליך קען מען נישט צווינגען די יודען, זיי זאלען אפען האלטען שבת די געשעפטען, דאך האפט ער, אז די ציוויליזאציאן וועט אמאל בעשיינען און בעלייכטען גאליציען אויך, און יודען וועלען אבלאזען פון אבערגלויבישען שבת.—אויף דעם האט אלעס נעפאטשט „בראוואָ“ און מען האט בעשלאסען, צו פערלאנגען אבסאלוטע זאנטאגס־רוה.

די פארלאגע פון דער זאנטאגס־רוה ליגט נאך דערווייל אין דער סאציאל־פאליטישער קאמיסיאן פונ׳ם רייכסראטה און עס וועט נאך דויערן, איידער עס וועט ארויסקומען אלס געזעץ. עס מוז נאך דורכגעהן דעם רייכסראטה, דאס „הערערנהויז“, און קומען דערנאך צים קייזער אויף בעשטעטיגונג, און ערשט נאך דער בעשטעטיגונג וועט דאס מיניסטעריום ארויסגעבען „פעראָרדנונגען“, ווי אזוי מען זאל אויספיהרען דאס געזעץ. ביז דעמאלט קען נאך פערשיעדענס געשעהן. עס קען דערווייל נאך פיעל אנדערש ווערען... דערווייל אבער וואלט צייט געווען אונזערע גאליציאנער יודען זאלען איינזעהן ווי ווייט די יודישע פראגע דעקט זיך ניט מיט דער עקאנאמיש־סאציאלער... דען זאנטאגס־רוה קענען זיי בעקומען אלס מתנה פון דאשינסקי׳ס הענד אליין...

לעמבערג. ג. ב.

וועגען פאלקס־און קינדער־ביבליאטהעקען.

(ענדע)

די בעאמטע אין די אמעריקאנישע פאלקסביבליאטהעקען זענען גרעסטענטהיילס פרויען. עס זענען פאראן פיעל פרויען, וואס לערנען זיך אין די פאכשולען פאר ביבליאטהעקען, און די וואס ענדיגען די שולע, די קענען טאקי גוט פיהרען א ביבליאטהעק, די פערשטעהען טאקי ווי איינצוארדנען, אז דעם לעזער זאל ציהען וואס עפטער ארייננצוקומען אין ביבליאטהעק און וואס מעהר דארט צו פערבלייבען. די פאלקסביבליאטהעקען זענען דארט אין די שענסטע זאלען, און דער לעזער בעדארף דארט אויף זיך נישט האבען קיין שווערע איבריגע פארמאליטעטען; יעדער קאן זיך אליין אויסקלייבען א בוך אדער א צייטונג און די אויפזעהערינען זענען שטענדיג גרייט צו העלפען יעדערען, ער זאל גיכער געפינען דאס בוך, וואס ער ווינשט. און אין יעדער אמעריקאנישער פאלקסביבליאטהעק בעמערקט מען באלד אז דאס פאלק אליין האט זיך בעמיהט צו שאפען א רעכטען ארט צום לעזען פאר זיך און דערפאר איז טאקי ביי זיי אין די ביבליאטהעקען אזוי בעקוועם פאר דעם לעזער.

ראשית א כבוד פאר דער יולדת; שנית — א שטיקיל אבקומעניש פאר מיר; און ווער ווייסט, אפשר דארף זי עפיס דארט...

און מאנצי טהוט זיך אן ווי אויף א וויזיט, דרעהט זיך אפאר מאל ארום ביים שפיגעל און צופרידען פון זיך און פון טואלעט לויפט זי טהון די מצוה.

און מאנצי האט אין געסיל פון דער יולדת א גרויסען רושם געמאכט, מען קוקט דורך די פענסטערליך, טהייל זענען אפילו ארוים פאר די טיהרען: „וואוהין געהט עס מאנצי אין דעם געסיל?“

און הונדערטער אויגען האבען איהר נאכגעקוקט, און נישט אזוי איהר ווי איהר טואלעט.

דערנאך האט מען נאך בענוצט א היבשע צייט צום איבעררעדען און שפארען זיך צו וועלכער זייט אריין עס דארפען געהען די פעדערן ביי׳ם היטעלע און מיט וויפיעל „שליארעס“ מען נעהט היינט קליידער...

און דערנאך האבען מאמעס נעהאט צו שעלטען זייערע מיידליך איבער זופען און יאכען, וואס זענען דערווייל אויסגעלאפען, איבער ניט אויסגעקעהרטע און נישט צוגערוימטע שטיבער און איבער „שאלות“, וויל די ציגענע מילך האט דערווייל אויסגעלאפען און אונטערגעגאנגען אונטער א פליישיג טעפיל . . . .

גדלציע וואסערפיהרער וואהנט קאמארינע אין א העלפט פון איין ענג צימער — ווייל די אנדערע העלפט פערנעמט דער אויוון מיט׳ן „פריפעטשאק“ — אין דער העלפט צימער וואהנט ער מיט׳ן ווייב, מיט דריי טעכטער פין וועלכע די יונגערע איז ניט עלטער פון פונפצען און די עלטערע איז ניט יונגער פון צוואנציג. אלע דריי זענען, קיין בייז אויג נישט, געזונד, דיק, מען וואלט זיי אפשר געהאלטען פאר נענונג שעהן ווען נישט דאס איבעריגע ביסיל נשמיות... נישט קיין יודישער חן!

אמת שען און חנוודיג איז אצינד די מוטער, די יולדת אין בנש; זי איז אביסיל אבגעמאגערט און בלאס... אזוי, וועניגסטענס, האט זיך אויסגעוויזען מאנצי׳ן...

אז מאנצי האט זיך בעוויזען, זענען אלע דריי מיידליך געווען פערנומען מיט ארבייט. איינע איז געשטאנען ביים קוימען און געקאכט פאר דער מוטער א גריץ, די צווייטע האט צוגעגרייט א באד פאר דער פערטער וואס איז געלעגען ביי דער מוטער אין בעט נאך אהן א נאמען און די דריטע האט געשיילט קארטאפעל צום אנבייסען, און זי טהוט עס ערנסט און בשלמות, ווייל די מוטער האט געזאגט אז זי וועט היינט אויך פערזוכען אביסיל קארטאפעל־זופ. אלע דריי זענען פערטהון, און אלע דריי זינגען צוזאמען איין ליעדיל מיט׳ן מאטיוו, וואס די נייע כלי זמר האבען אראבגעבראכט צום אהיימפיהרען די מחותנים. אז איינע פערשווייגט ביים שוימען די גריץ, חאפט אונטער די צווייטע איבער די קארטאפלעס צי די דריטע ביים באד... און דאס ליעד ווערט ניט איבערגעריסען. ווי עס זעהט אויס, האבען אלע דריי וועניג מורא פאר קאנקורענץ פון א פערטער. און אין אמת׳ן איז ניט געווען אויף וואס ברגז צו זיין: דערווייל ריהרט זי זיי ניט אן; לעבט דערווייל פון מילך אויפ׳ן חשבון פון דער מוטערס בריסטען איי וואס—שפעטער? באקט מען ביי גדלצין שווארצע נאר גרויסע ברויטען. עס וועט קלעקען! וואו פינף — עסט דער זעכסטער אויך.

די מוטער איז אודאי ניט ברגז: פערקעהרט, אביסיל האט זי נחת דערפון, שוין לאנג אין קימפעט ניט געלעגען! זי קוקט אויפגעלעגט אויף די מיידליך ווי ריין זיי ארבייטען ארום זיך; שמייכעלט, זי איז, דאכט זיך, גרייט, ווען אלע דריי פערשווייגען, אונטערצוחאפען דאס ליעד!

דאס ליעדיל האט זיך אבער איבערגעריסען ערשט ווען מאנצי האט געעפענט די טהיר.

דער אמעריקאנער קוקט אויף א קינד אויך ווי אויף א פרייען מענשען. און אין דער צייט ווען ער האדעוועט דאס קינד, אין דער שולע צי אין דער היים, וועט ער זיך אויך אלעמאל בעמיהען ווי וויט מעגליך נישט דריקען דעם קינד'ס געפיהל, זיין געשמאק און זיין פערלאנג.

די עלטערען פרעגען זיך אלעמאל נאך ביי די קינדער, צי זענען זיי צופריעדען פון זייערע לעהרער אין דער שולע, און ווען עס זענען פארהאן פיעל אונצופריעדענע תלמידים, דאמאלס ווילען די עלטערען געוויס פאדערען איין אנדער לעהרער. און די עלטערען קענען אויספיהרען מיט די לעהרער וואס זיי ווילען, ווייל די גימנאזיעס, די שולען און אפילו די אוניווערסיטעטען געהערען אין אמעריקא צו דער געמיינדע אדער צו די שטאדט בעלי בתים, און זיי אליין קענען אומבייטען אין דער שולע וואס זיי ווילען. דער אמעריקאנער זוכט אויך צו ענטוויקלען אין דעם קינד וואס מעהר זעלבסטשטענדיגקייט און וואו דאס איז נור מעגליך, זוכט דער אמעריקאנער ארויסצורופען ביים קינד זיין פרייע מיינונג, זיין רייניגעס געפיהל. למשל, מען האט געוואלט אין אמעריקא אבשטימען איין נאציאנאלע בלום פאר אלעמען. האט מען זיך דאמאלט געווענדעט אין די שולען פון אלע אמעריקאנישע שולקינדער (איבער 15 מיליאן קינדער) און נאך דער מעהרהייט פון אלעמענס דעות האט מען אבגעשטימט א נאציאנאל בלום פאר גאנץ אמעריקא. נישט לאנג האבען די שולקינדער פון פענסילוואניע געשיקט פון זיך א דעלעגאט צו די בורען אין דרום־אפריקא, ער זאל איבערגעבען א גרוס פון די אמעריקאנישע שולקינדער און ארויסזאגען זייער טיעפען מיטלייד צו דעם פאלק, וואס פיהרט מלחמה מיט אזא גבורה פאר זיין נאציאנאלער פרייהייט. אפילו די קינדער פיהלען אויך אז זייער מיינונג, זייער פערלאנג, זייער געפיהל קענען זיי אויסניצען אין לעבען און זיי קענען זיך פריי פעראייניגען אין זייערע געדאנקען און געפיהלען, ווען זיי ווילען עס לאזען ווירקען אין לעבען. די אמעריקאנישע קינדער האדעווען זיך אויס מיט דער געוואנהייט, אויסצוזאגען אלעמאל פריי און זעלבסטשטענדיג זייער אייגענע מיינונג און זייער אייגענעם פערלאנג.

עפענענדיג ביבליאטהעקען פאר דערוואקסענע, האבען די אמעריקאנער אויך נישט פערגעסען די קינדער, און נישט לאנג זענען געגרינדעט געווארען אין אמעריקא בעזונדערע קינדערביבליאטהעקען, וואו אלעס איז איינגעריכטעט געווארען אזוי ווי עס פאסט בעסער פאר קינדער, די אויפזעהער און ארדנער אין די קינדערביבליאטהעקען זענען די קינדער אליין, און נור איינינע עלטערע לעהרערינען געבען אויף אלעמען אכטונג.

די נייע קינדערביבליאטהעק, וואס איז נישט לאנג געעפענט געווארען אין ניו־יארק, געפינט זיך אין איינעם פון די גרויסע ניויארקער הייזער. אין א גרויסען ליכטיגען זאל געפינען די קינדער דעם גאנצען טאג די בעסטע ביכער און צייטונגען, יעדעס קינד קאן זיך אויסקלייבען וואס פאר א בוך אדער צייטונג עס וויל. די עלטערע לעהרערינען בעווייזען די קאטאלאגען, וואו מען בעדארף זוכען וואס צום לעזען, און זיי העלפען ווען מען דארף וואס גיכער און וואס לייכטער צו געפינען דאס געווינשטע בוך אדער צייטונג.

די עלטערע אכטונג־געבער פון די קינדערביבליאטהעקען האבען אויך גוט פערשטאנען, אז א קינד פיהלט שטארקער אלעס וואס עס זעהט מיט די אויגען, אדער דאס וואס עס הערט אדער לייענט. און בכדי די ביבליאטהעק זאל זיין אנציהענדער פאר דאס קינד, האט מען דארט אויסגעהאנגען די ווענד מיט פערשיעדענע בילדער פון אלערליי פלאנצען, חיות, מיט בילדער פון דעם טעגליכען לעבען

און מאנצי'ס וויזיט האט זיך נישט גוט אנגעהויבען.

אין שמאלען אריינגאנג האט זי זיך פערציעפיט אין א נאגעל פון א ווייט מהיר און אבגעריסען א שליארע.

א רוח... האט זי אויסגעשריגען און געמאכט א פנים: אויף אלע ארימע לייטס קעפ. נאר זי האט זיך דערמאנט אז זי איז געקומען א מצוה טהון און האט די קללה נישט געענדיגט און אפילו דריי מאל אויסגעשפיגען...

נאר פון „רוח", האט זיך דערווייל די קימפעטארען דערשראקען און האט געחאפט און געלענט די האנד אויפ'ן קינדס קעפיל. און אנגעהויבען דעם שפרוך: „מיט דיר איז גאט, די הייליגע שכינה איז מיט דיר ביי דיר, אי'ן דיר און אויף דיר!" בשעת מעשה האט עס אפילו דער שפרוך געהאלפען, נאר נישט אויף לאנג, שפעטער האט זיך דאס קינד אויפגעחאפט און געשריגען כמעט א גאנצען טאג און געריסען זיך... די יולדת ווייטער האט געגעניצט... נאר דאס איז געווען שפעטער, נאך מאנצי'ס אוועקגעהן.

דערווייל האבען זיך אלע דריי מיט אמאל א ווארף געטהון צום איינציגען בענקיל אי'ן שטוב, און פאר איילעניש האט קיין איינציגע ניט בעמערקט, אז דאס בענקיל איז נאס. ערשט אז זיי האבען דערזעהען, אז מאנצי שטעהט אויף די פיס און זעצט זיך ניט, האט זיך די יונגערע א ווארף געטהון, געחאפט וואס ס'איז צו דער האנד געקומען און אבגעווישט דאס בענקיל:

„א, א בריה — צולאכט זיך מאנצי אויף קול — מיט א לייליך ווישט מען אב א בענקיל? וואקסט, מחילה א גוטע שלימזלניצע, מוידו! און ווענדענדיג זיך צו דער יולדת: וואס האלט איהר זיי אין דער היים, וועלכע גוטע יאהר? גיט זיי אין דער פרעמד, וועלען זיי זיך אויסלערנען, ווי א בענקיל אבצווישען!"

דער קימפעטארען איז דאס בלוט געקומען אין פנים אריין; א ביסיל האט זי פערדראסען דער פארווארף... זי ווייסט אז איהרע קינדער האלט מען אין געסיל גאר פאר קיין שלימזלניצים, פערקעהרט, זיי שמ'ען פאר בריה'ס: וואשע, נייען, פעררייכטען און אלריינס, וואס קעהר צו'ן א בעל הבית'טע — און זי זאגט שלימזלניצעס. און דער עקר האט איהר וועה געטהון דער גבירה'ס עצה, אוועקצוגעבען די קינדער! זי דאנקט און לויבט השם־יתברך וואס איז איהר בייגעשטאנען אין אלע צייטען און זי האט קיין קינד אין דער פרעמד ניט געגעבען, קומט זי גאר און זאגט: אוועקגעבען.

נאר מאנצי רעדט שוין פון עפים אנדערש:

— און וואס מאכסט דו קימפעטארען? — איך בין געקומען דיך מבקר חולה זיין!

— אליין זיך מטריח געווען? וואונדערט זיך די יולדת און פערגעסט איהר פערדראס.

— וואס איז? — ענטפערט די גבירה — א מצוה איז שוין ניט ווערט? נאר! ווייסט ניט, ווי קורץ מען לעבט, מע'רעשט אב! און איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, קומט צו־נוטץ א מצוה, זי קען אבהושען פון איין אומגליק, די שעה זאל ניט זיין. זאג נור בעסער האסט שוין עפים היינט געגעסען?

מאנצי האט געווארפען א בליק איבער'ן בעט, און האט דערזעהען א שטיקיל ווייס פריש ברויט מיט עפים איינגעוויקעלטס אין באבולעפאפיער. זי חאפט דאס ברויט אין די האנד און טהוט עס א פריוו צווישען די פינגער.

— איי, איי, אזא ברויט עסט א קימפעטארען? האט זי א געשריי געטהון אז די קינדער זענען פערציטערט געווארען — זינט איך לעב! ווארום אפילו פינף וואכען נאך א קימפעט עסט מען אזא ברויט? ס'איז דאך סם פאר א קימפעטארען!

די קימפעטארען האט זיך נאך אמאל דערשראקען, זי ווייסט, אז זי האט זיך היינט געפרובט און אויפגעגעסען א שפאר שטיקיל היימיש ברויט. זי האט ביי די קינדער נאך צוגעבעטען א שטיקעלע, א פיצעלע קנאביל;

פֿון פֿערשיעדענע פֿעלקער און לענדער און אויך פֿון דער מענשליכער געשיכטע.

די ליכטיגע גרויסע זאַלען אויסגעפּוצט מיט שענע בילדער און פֿרישע בלומען ציהען צו זעהר שטאַרק דאָס קינד צו דער ביבליאָטהעק, און זיי קומען טאַקי אין ביבליאָטהעק זעהר אָפֿט. פֿאַר איין זונטאַג־טאָג קומען אריין אין די קינדער־ביבליאָטהעק איבער 2000 קינדער, און איבערהויפּט ווערען די קינדערביבליאָטהעקען איצט זעהר שטאַרק פֿערברייטעט אין גאַנץ אמעריקא.

דערמאַנענדיג די ביבליאָטהעקען אין אמעריקא, וואס זענען געוואָרען ספּעציעל פֿאַר קינדער, זאָגט איינער א דייטשער שרייבער: מיך פֿערדריסט זעהר, וואָס איך בין שוין נישט אזוי יונג, כדי צו קענען קעמפֿפֿען און פֿאָדערען אז ביי אונז אין דייטשלאַנד זאָלען די פֿאָלקסביבליאָטהעקען נישט אבשטויסען, נאר צוציהען דאס פֿאָלק, און אז ביי אונז אין דייטשלאַנד זאָלען אויך ווערען אַזעלכע קינדערביבליאָטהעקען ווי אין אמעריקא, וועלכער מען מעג ווירקליך מקנא זיין.

לייט זענען מקנא...

פֿאַרוואָס איז מען ביי אונז אפילו נישט מקנא? צי מיר האָבען גלאַט פֿיינט מקנא זיין...

ש. בעלענקי.

שלאָף, און פֿערטרייב אייך די זיסע חלומות — אָבער ווייטער. בין איך גאר א גוטער מענש! א נשמה האָב איך א גילדענע, מען וואָלט זי גע־מענט אין לאָמבאַרד שאַצען, און אַ האַרץ האָב איך א ווייכס און, ביי וואָס עס איז, ציגעהט עס פֿאַר רחמנות ווי א פּוטער!

און טאַקי ביי וואס עס איז!

איך האָב רחמנות אויפֿ׳ן שעדליצער בעל־קריאה־בחור, וואס מען האָט פֿאַר ציוניזם אויסגעפּאַטשט פֿאַר׳ן עולם אין בית־המדרש און אַוועק־געטריבען פֿון ספר... און נישט דערפֿאַר האָב איך אויפֿ׳ן רחמנות, וואס ער האָט פּעטש בעקומען, — א פּאַטש אויף דער פּראָווינץ איז קיי און שפּיי — און אָפּילו נישט דערפֿאַר, וואָס דער פּאַטשער איז געווען איי־נער פֿון די, וואָס לעבען פֿון ״פֿעטער, שענקט אַ קערביל״, וואָרום, וואָס איז דער הילוק, ווער עס פּאַטשט? נור דערפֿאַר, וואָס דער בחור האָט אַ הויכע נשמה מיט הויכע אידעאַלען און אַ קליינעם גוף מיט קורצע הענד! אַ יונגער־מאַן, אַ בחור, אַ ציוניסט — און איז אָרימער פֿאַר א קאַץ, און האָט קיין נאָגעל נישט צום דראַפּען פֿאַר׳ן ערגסטען הונד און האָט קיין צאָהן אין מויל צו בייסען, און קיין פֿינגער נישט אין אַ באָרד אַריין צו שטעקען!...

און איך צוגעה פֿאַר רחמנות אויף זיינע חברים, וואָס האָבען זיך שבת־צו־נאַכטס באַלד נאָך הבדלה אַנידערגעזעצט קלאָג־ליעדער צו שרייבען און בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיין דער ווידער־קול פֿו זייערע קלאָג־ליעדער... אַ רחמנות אויף יונגע־לייט, וואָס ווען מען דאַרף הענד, האָבען זיי פֿליגעל, ווען מען דאַרף בר־יונה׳ם, ווערען זיי קינה־זאָגער... אַ רחמנות אויף די ווערמליך; צי זיי לייכטען, צי זיי לייכטען נישט!

און איך האָב רחמנות אפילו אויפֿ׳ן שעדליצער רב. ״ציעפּעט איהם נישט״ — שרייבט אַ שעדליצער וויינענדיג ווערמיל — ער איז אונ־

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

אויב איהר מיינט, איך בין אַ בייזער בטבע, האָט איהר אַ טעות. אַז עס טהוט מיר וועה, שריי איך. אַז עס האַפּט מיך אָן ביי דער לעבער, אַז מען בעלענט מיר די נשמה מיט פּאָקשיווע (צי ״קראַפּיווע״, ווי שלום־עליכם וויל), מאַך איך קולות, און וועק אייך אַמאָל פֿון זיסען

גדלצי האָט זיך געבייזערט און פערזאָגט מיט׳ן הארבען וואָרט, מע זאָל איהר ניט געבען. און זי שרייט סם אויף בעקעריש ברויט.

— און זי מוז דאָך וויסען — טראַכט זי — שטענדיג צו טהון מיט דאָקטוירים!

און דאָס וואָס איז? — פֿרעגט מאַנצי אויפֿ׳ן איינגעוויקעלטען אין באַ־בולע־פּאַפּיר.

— א שטיקיל פּוטער — צו גריך, — פֿערענטפֿערט זיך די איבער־געשראָקענע יולדת

מאַנצי טהוט אַ שמעק צו דער פּוטער: ״קאָליע! איבערגעשטאַנע־נע פּוטער! ווי איך לעב — איבערגעשטאַנענע! מע קאָן זיך מיט איהר אָנעסען א גוטע קרענק! וואָס זשע, גדלצי האָט ניט געקענט זאָגען ביי מיר — אַ שטיקיל פֿרישע פּוטער? מיט אַ בוימאייל־בילקאַלע טאַקי? נאר איהם ארט עס אודאי! וואָס איז? האָסט מורא, ער וועט ניט התונה האָבען נאָך דיר? ער וועט נאָך נעהמען אַ מויד, אַ געזונדטע, אַ שענע!״

די יולדת בלייבט פֿערשטאַרט מיט איין אָפֿען מויל, און מאַנצי דרעהט זיך איבער צום יונגערן מיידיל:

— אַנו מיידעלע, חאַפּ דיר אַרויס, לויף אַהיים צו מיר און ברענג אַ פֿריש שטיקיל פּוטער מיט עטליכע פּוטער־בילקים; זאָג איך האָב גע־הייסען, נור געשווינד!

דאָס מיידיל האָט אַ וואָרף געטהון איין אויג אויף דער מוטער און אויף די עלטערע שוועסטער, און ראַט זיך, צי זאָל זי געהן. מאַנצי ווערט דערוויל אומגעדולדיג.

— ״דאָס הייסט — ״געשווינד״? ווענדט זי זיך צום מיידיל מיט אַ פֿאַר־וואָרף — עס אַרט דיך גאָר ניט, וואָס די מאַמע ליגט ניכטערן?

און מיט אַ פֿערשניערט מויל ניט זי צו:

— אומ׳שטיינסט געזאָגט! איהר זענט אודאי ווערט, מען זאָל אייך אויסטראָגען, אויסזיינען, אויפֿציהען!

ראָס מיידיל האָט זיך פֿערשעמט, געחאַפּט אויף זיך די שאַל, אַ אַרויס פֿון שטוב און מאַנצי האָט זיך אומגעקערט צום איבערגעריסענעם שמועס מיט דער קימפּעטאָרין.

— אודאי, אודאי! עס אַרט זיי שטאַרק — די מענער, מיין איך, — אז די ווייבער קרענקען! אַנו, צי איז זיין געשעפֿט: פֿרישע פּוטער, אָדער ״איבערגעשטאַנענע״. אבי ויינס אָבגעקומען; גענומען און געקויפֿט און גע־בראַכט! אַנו זעה, צי קען דאָס ווייב עסען דיין פּוטער? פֿרעג, צי האָט זי חאָטש אביסיל גריץ געזופּט, אביסיל מילך?... — אין מיטען ניט זי זיך א חאַפּ: איי, איי! ס׳זאָל מיר שוין אזוי אלדעס בייז פֿערגעסען ווערען, ווי כ׳האָב פֿערגעסען צו פֿרעגען! מילך האָט איהר? אודאי ניט! אַנו, טאָכ־טער — ווענדט זי זיך צו דער צווייטער — לויף צו מיר אהיים! הייס דיר גיבען אַ פֿלאַש מילך! זאָג — איך האָב געהייסען!

יענע האָט אָנגעהויבען זוכען א שטיקיל שאַליבען צו חאַפּען אויף זיך, און האָט ניט געפֿונען. איין שטיקיל שאַל איז געווען אין שטוב פֿאַר אלע פֿיער — און אַמאָל, אין גרויסע זאַווערוחעס פֿלעגט זי אויך גדלצי צו ניצען און מיטנעהמען אין גאָס אריין — האָט איהם...

זי קוקט זיך איבער בייז מיט דער שוועסטער, און געהט אַרויס אָהן א שאַל.

נאר קוים זי איז אַרויסגעגאַנגען, האָט זיך מאַנצי דערמאַנט, אַז די שליסאַליך האָט זי ביי זיך! און די דריטע, מוז חאַפּען און נאָכלויפֿען מיט די שליסאַליך.

און מאַנצי בלייבט אליין מיט דער יולדת און פֿיהרט ווייטער איהרע תרעומות אויף די מענער. און תרעומות אויף מענער האָט מאַנצי ערשטענס דעריבער, ווייל דער גביר ר׳ שלמה גלויבט נישט, נישט אין איהרע חלומות

זער א ציוניסט!" נאר אין דעם וואסער קען איך איהם, ליידער, נישט אבוואשען פון זיינע זינד! לאז ער בעסער נ י ש ט זיין קיין ציוניסט, קיין נאציאנאליסט אפילו נישט, נאר זאל ער פון צייט צו צייט ארויפנעהען אויף דער בימה און אויסטייטשען פארן עולם: לא־תרצח! זאל ער זאגען, אז רצח'נען קען מען, נישט דוקא מיט א מעסער, נישט דוקא מיט סם, אז צונעהמען קען מען די נשמה מיט א ווייך־שמייכעלדיג ווערטיל: ר' קרוב, שענקט א קערביל! זאל ער ארויסנעהמען, ווען מען דארף, די ספר־תורה און דעם שופר פון ארון־קודש, און עפענען די תורה, און ווייזען וואו "לא־תרצח" שטעהט און בלאזען אויפ'ן שופר, עס זאל ציטערן דער רוצח!

עס איז מיר א רחמנות אויפ'ן שעדליצער רב... ער איז א למדן און ווייסט, אז "ווער עס קען וועהרען און וועהרט נישט" איז ערגער ווי דער, וואס זינדיגט מיט אייגענע הענד; איך וויס, אז ער איז פרום, אמת פרום און ווייסט פאר וועמען א בשר ודם, בפרט א רב, מוז אבגעבען דין וחשבון; און וואס וועט ער ענטפערן, אז מען וועט איהם פרעגען: שעדליצער רב, איהר האט געלאזט בלוט פערגיעסען אין די גאסען, און נעשוויגען; שפיכת דמים געזעהן און קיין ווארט נישט גערעדט! איהר האט נעזעהען דעם גרעסטען חילול־השם און דאס מויל נישט נעעפענט! איהר האט א בימה נעהאט מוסר צו זאגען, הערצער צו דערוועקען, א פונק יהדות אין פערפעצטע הערצער אויפצובלאזען און איהר האט געדרש'נט, און מיט גאוה אייער חריפות בעוויזען!

א ווילד רחמנות אויפ'ן שעדליצער רב!

און אז איך דערמאן מיך אן נייעם רעגען פון די נייע צייטונגען, קריג איך רחמנות אויף די יודישע ליטעראטען! אין פליק דאכט זיך, וועט זיי גוט זיין... די "בלעטער" וועלען די נאקיטע לייבער בעדעקען; זיי וועלען מלבושים קריגען און אפשר מיט נאז־טיכליך אין די טאשען; זיי וועלען גאנצע שטיוועל בעקומען, און אפשר מיט קאלאשען אויף די שטיוועל. און א דאך איבערן קאפ וועט זיין, אויס נע־ונד אין די הייזער! און מען וועט זיך אהן "וויעטשערע" נישט לעגען. מען וועט יעדען טאג נאך אפשר א ווארים מיטאג עסען; אפשר אנבייסען אויך! דאס אלץ איז אבער פאר'ן זינדיגען גוף, די נשמה אבער וועט ליידען! מען וועט זי אויף שטיקער צורייסען, אויף איינציגע פעדעם, שארפיע וועט מען פון איהר מאכען! מען וועט נישט ווארטען ביז זי וועט "אויסטראגען און ווייהען בעקומען און האבען", "זיבענטליך" וועט מען פון איהר רייסען, מפיל־קינדער אבטרייבען מיט געוואלט, און די נשמות וועלען אין קורצען קראנקע עקרות בלייבען... די ביימליך אהן ערלה־יאהרען וועלען אבדארען... און עס וועט קיין אויבס און קיין בלומען נישט זיין, און עס וועט קיין זאנג אויפ'ן פעלד זיך נישט שאקלען... און אז דער ווינטער וועט קומען אויפ'ן ארימען הארץ און דער שניי וועט פאלען אויף א אויסגעגעסענע נשמה און דער פראסט וועט דורכנעהמען די גלידער — וועלען דעמאלט די טרעהרען אין די אויגען ברענען ווי פייער, און עס וועט זיין א נעקריצעריי מיט די צייהן ווי אין גיהנם!

א רחמנות...

און אז דער ווינטער איז דאס יאהר אזוי פריה און אזוי פלוצלינג נעקומען און דער ווייסער שניי ליגט אין די גאסען, און דער פראסט מאלט זיין "סעצעסיע" אויף די פענסטער, קריעג איך אויך רחמנות... און רחמנות קריעג איך אויף די דראשקארסקע פערד, מיט ווייסע בערד, און וואנסען, וואס ציטערן מיט די קרעננים פאר קעלט, און קענען נישט אויפהייבען די פעדערשטע פיס, ווי זייערע בעלי־בתים די הענד און קלאפען און דערווארימען זיך, און — אויף די בעלי־צדקה, וואס פערזארגען יאהר ביי־יאהר ארימע־לייט מיט האלץ צי קוילען, און האבען זיך דאס מאל פערשפעטיגט און קיין געלד נישט צוזאמענגענומען צו

נישט אין איהר "שלוקערץ", "הלשי'ען" און "ספאזמען", און צווייטענס, קען זי קיין מענער נישט ליידען, זייט זי האט נעהאט ביי זיך צו גאסט דעם מאנס א קרובה, א יונגע דאמע; וואס האט פערווײלט ביי איהר איינינע וואכען. די יונגע דאמע האט א גרויסען רושם נעמאכט אויפ'ן גאנצען שטעדטיל: אלע "גרעסטע" האבען זיך מיט איהר בעקאנט, נעשלעפט זי אויף וויזיטען, צוריקנעצאהלט מיט וויזיטען. און מען האט זיך ענטציקט מיט איהר: "איין אויסנאהם, פון שען און קלוג". אויף שען איז מאנצי באלד נישט בעשטאנען און ביז היינט איז זי ניט מודה! אז מען דערמאנט אין שטוב אן א העמליכקייט, זאגט מאנצי צום מאן: זי איז אזוי שען, ווי דיין רעבעקא". נאר אויף "קלוג" און "געלערנט" האט זי געמוזט מודה זיין. רעבעקא האט אלע "איינגעשטעקט אין נארטעל", אלע "איבער דער נאז נעגעבען!" — "וואס זי האט אביסיל איבערגערעדט אין די צוויי וואכען!" "און ניט אלעס, וואס זי האט גערעדט איז לייכט געווען צו פערשטעהן"... און דערהויפט האט זי גערעדט וועגען "מענער און פרויען", און מאנצי האט אויסנעהערט און נעשמאלצען זיך און אצינד ניט זי איבער דער יולדת, וואס "רעבעקא" האט איהר נעלענט אויפ'ן הארץ.

— אודאי, אודאי! א שטארקען אינטערעס האבען זיי — די מענער, ס'ארט זיי שטארק די ווייבער... די שווערסטע ארבייט האבען זיי אויף אונז נעווארפען, די גרינגסטע זיך גענומען!

די קימפעטארען עפענט גרויסע אויגען; איהר האט זיך אויסגעוויזען, אז וואסער ציהען און וואסער פיהרען, איז שווערער ווי אבשוימען א יויך צי א גריץ, נאר אז די גבירה זאגט!...

און מאנצי רעכענט אויס:

"קינדער אויסטראגען... צו קינד געהען און קינדער האבען — דאס האבען זיי אונז געלאזט; אונזער "כבוד"! "יודישען דאס קינד", האבען זיי זיך גענומען."

דאס האט שוין די קימפעטארען פערשטאנען: עס איז ווירקליך גרינגער צו זיין א בעל ברית, ווי א יולדת! זי דערמאנט זיך נאך איצט אן די וועהען... טהיילמאל גלייך עמיצער האט איהר מיט א האק דערלאנגט... ער איז גראד אין דער היים געווען, האט זיך אנגעשטויסען... געשיקט נאך דער באבע, און אליין איז ער ארויסגעפאהרען איינטהיילען דאס לעצטע פעסיל וואסער. —

און די גבירה רעדט ווייטער מיט הארץ:

— געה פלאג זיך, טראג אויס, האָווע אויס קינדער, קאך אנבייסען, קאך וועטשערע, בריען דיך, שרפ'ע דיך, זיי צוגעבינדען צו דער שטוב, ווי א הונד אויף דער קייט — און זיי קומען זיך צום גרייטען — צום פארטיינען! און שמועס מיט זיי, מאכען זיי דיך גליקליך: "געהארעוועט! נעדורעהט זיך אויף דער גאס!" פערשטעהסט איין ארבייט?!

די קימפעטארן האט די לעצטע ווערטער שוין ניט נעהערט. זי איז מיעד נעווארען און שטיקער אבגעריסענע נעדאנקען האבען זיך פול ארומנעשלעפט אין מח...

זי פערשטעהט נישט: וואו ווענען די קינדער? וואס טהוט דא די גבירה... און ווי זי שטעהט אזוי פראסט פאר איהר בעט, אהן א ברעקיל גדלות... און ווי קלוג, און ווי עהרליך, מיט אזוי פיעל הארץ פאר ארימע ווייבער...

און מאנצי האט נענוג צייט געהאט צו רעדען, די מיידליך האבען זיך לאנג נעזוימט; ניט אזוי גיך גיט מען ארויס פון א שטוב, חאטש א בעל־הבית'טע הייסט. ווייל מען דארף אנקומען צו דער דיענסט, און די דיענסט ווייסט, אז "שטוב־ארבייט" איז ביליכער, ווי עפים פוטער מיט מילך פאר ערגיץ א פרעמדען רוה! און טאמיר וועט די וואסערפיהרערן שפעטער וויפען די גריץ, וועט קיין לאך אין הימעל ניט ווערען!

דער צייט, און קענען גאנצע נעכט אין די ווארימע שטיבער אונטער פאַכענע איבערבעטען נישט צומאַכען קיין אויג, וויסענדיג, אז זייער ברידער דער אביון פריהרט, אז זייער שוועסטער די אלמנה ציטערט פאַר קעלט; אז די נאָל פאַלט ארויס פון ארימען שוסטערס און די שעער פון ארימען שניידערס און די נאָדעל פון דער ארימער נייטאָרענס פערשטאַרטע געשוואָלענע האנד! — אז די קליינע קינדער שווייגען און רופען אפילו קיין עסען נישט; זיי האבען מורא די מיילער צו עפענען, און דעם פראָסט אין לייב אריין צו לאָזען! און זיי ליגען, די בעלי־צדקה, ביי־נאַכט און קלערען, וואָס־וועט זיין אין דער שרעקליכער שעה, ווען די נאַקיט־אויסגעטהונע נשמה, אהן פעלצען און איבערבעטען, וועט ארויפפליהען און ארויפקומען אין דער הייך, אבצוגעבען דין־וחשבון פאר׳, ריכטער פון דער גאַנצער וועלט; און מען וועט זי פרעגען: וואָס האָסט דו געטהון, ווען דער פראָסט מיט׳ן ווינד האבען ארומגעהוליעט אין דיין ברודערס דירה, אין דיין שוועסטערס סוטערינא, און פערקאווירט זיי די פענסטער, מיט די לייבער, מיט די נשמות?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און נישט נור אויף בעלי־צדקה, אפילו אזוי אויף בעלי־בתים האָב איך אויך רחמנות:

עס איז אַ שלעכטע צייט אפילו פאַר בעלי־בתים!

ווי בלייבען אַ בעל־בתי׳שע נשמה זאָל נישט זיין, ווי אסעקוריערט אַ בעל־בתי׳שער מוח זאָל נישט זיין פאַר אַ בראַנד פון אַ נייער אידעע, — איז דאָך לא־ימלט, עס זאָל זיך איהם אַ פונק יהדות נישט אריינחאַפּען, אַ בליץ זאָל זיך נישט אמאָל אריינרייסען אין אַ בעל־בתי־שען קלייען־זאַק... אַ בעל־בית זאָל זיך היינטיגע צייטען נישט אמאָל, האָטש איינמאָל אין יאָהר אבשטעלען און זיך אליין אַ פרעג טהון: וואָס? נאָך וואָס?

נאָך וואָס האָט ער קינדער געהאָט, וואָס דאַנקען איהם נישט פאַר׳ן לעבען, וואָס ער האָט זיי געשענקט? נאָך וואָס האָט ער זיי ערצויגען, אז זיי זענען זיך צולאָפען אויף אלערליי וועגען, נור אויף זיין וועג קיין טריט נישט געמאַכט? נאָך וואָס האָט ער דאָ איין אָרט פערנומען, אז אויף זיין אָרט האבען הונדערטער בעסערע און עהרליכערע פאַר איהם געוואָרט? און מיט וואָס זאָל ער זיך טרייסטען? מיט׳ן ביסיל מצוות און מעשים־טובים? צי פאַלט איהם קיינמאָל נישט איין, אז עס איז גאַנץ מעגליך, אז ער האָט פאַלשע מטבעות געזאַמעלט, אבגעלייטע זינד פאַר מצוות געהאַלטען און זיי וועלען איהם נישט אויסלייזען, נישט אויסקויפען אין טאָג, צי אין דער נאַכט, ווען עס וועט קומען צו דין־וחשבון?

אַ רחמנות אויף בעלי־בתים אויך, בפרט אויף וואַרשויער בעלי־בתים פאַר די וויבאַרען אויף נייע דאזאָרים, נאָר זאָל דאָס שוין זיין אינטערן שטראָך; לאָזט אבטעמען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואַרשויער „וויבאָרען" זענען הייסע „וויבאָרען"... עס נעהמט צו דאָס לעבען ביי אַ בעל־בית... ער מוז אבגעבען דין וחשבון און דאָס איז שווער פאַר אַ בעל־בית, ווען ער מוז אפילו טהון פאַר זיך אליין! און בכלל „אויסקלויבען" איז היינטיגע צייטען נישט אזוי לייכט! און דאָך איז עס אמאָל אזוי קלאָר, אזוי איינפאַך געוועזען! אפילו אין דעם פאַך האָט אויך אַ פערצייטישער בעל־הבית מנוחה געהאָט! אויסצוקלויבען אַ „דאָזאָרצע" (פון פוילען רעד איך) איז געוועזען אַ האָר פון דער מילך ארויסצוציהען!

וועמען קלויבט מען? דעם ערגסטען!

וואָרום — ווער דאַרף דעם ראש־הקהל?

און די מיידליך זענען אויסגעשטאַנען אַ „גריב" אונטער זיך, און מאַנציע האָט בעהאַנדעלט די פרויען־פראַגע אלאַ „רעבעקאַ". —

די מיידליך זענען ענדליך אַנגעקומען, אריינגעפאַלען אין שטוב אריין פערסאַפעט. נאָר זיי איז בעשערט געווען היינט נאָך צו צושוויצען געהעניג: מאַנצי האָט זיך דערמאַנט, אז צו גריץ דאַרף מען אַ שטיקיל צוקער, און, אז מען רעדט שוין פון צוקער דערמאַנט מען זיך, אז מען דאַרף אויך טהיי.

— און קיין עוף — זאָגט מאַנצי — האָט איהר אודאי ניט? —

— יאָ נאָך דאָ אַ היהן אין שטייג — ענטפערט די עלטערע. מאַנצי וויל אבער פטיר ווערען פון די מיידען.

— אין שטייג? זאָגט זי, אודאי אַ פעטע... און פאַר אַ קימפעטאָרען איז פעטס ערגער ווי סם! נאָר אהיים שיקען האָט זי שוין מורא, דער מאַן וועט מיינען זי איז משוגע געוואָרען. שיקט זי צו שיינדעל דער מעקלערן.

— לויף נור געשווינד טעכטעריל — זאָג איהר אַ סימן ד׳האָב איהר נעכטען געשענקט אַ קאַפּטעלע פונ׳ם מיידיל׳ס וועגען! זאָל זי דיר תיכף געבען אַ מאָגערע היהן...

און די דריטע איז בעשערט געווען צו לויפען נאָך אַ קוויטעל צום שוחט און אַקענענגעהן, איבערנעהמען די היהן...

— אפשר געבען דיר פריהער דאָס ביסיל גריץ? — פרעגט דאָס מיידיל פאַר׳ן אוועקגעהן ביי דער מוטער.

— נישט קשה, נישט קשה — ענטפערט מאַנצי פאַר איהר. — אַ קימפעטאָרען — וואָס ווענינער זי עסט, איז אלץ בעסער! גלייכער אביסיל שפעטער, אבי אַ גוט ביסיל גריץ... מיר דאַכט — פאַלט איהר פלוצלינג איין — דו דאַרפסט נאָר אביסיל ריצענאיל! האָסט פאַרבען אין פנים!.. ס׳קען זיין היץ...

— ברענג, ברענג פון אַפטייק, צו דער גריץ וועל איך שוין קוקען...

זי נעמט זיך צו דער גריץ און רעכענט, אז קוקען און רעדען קען מען, עס איז אבער נישט אזוי לייכט. צוגערוקט צום פייער וויל זי לויפען, אבגערוקט וויל זי זיך נישט ריהרען... און אהער און אהינרוקענדיג בריהט זי זיך אָב די פינגער! „צו אַלע־די רוחות..." הייבט זי אָן... די קימפעטאָרען לעגט ווייטער די האַנד אויפ׳ן קינדס קעפיל, און שטעלט די הייליגע שכינה פאַר אַ שומר... און מאַנצי חאַפּט דערווייל צו דער גריץ דאָס לייליך, מיט וועלכען די „שלימזלניצעס" האבען אבגעווישט דאָס בענקיל, און ברענט אוים אַ גרויסען קייליכיגען לאָך, רעדענדיג כל׳עם בייז אויף די מענער.

מאַנצי איז סוף כל סוף ארויסגעגאַנגען צופרידען. אַ מצוה געטהון האָט זי, און קלוג גערעדט ווי רעבעקאַ אויך... עס טהוט איהר שוין באַנג, וואָס זי האָט אוועקגעשיקט די טעכטער. די „האַלצערנע מיידען" האָבען אויך געקענט הערען... עס וואָלט זיי צו ניץ געקומען...

די האַלצערנע מיידען זענען אויך צופרידען געווען — מאַנצי איז שוין נישט דאָ און עסענוואָרג איז געבליבען... אַ היהן, צוקער, טהיי — די יולדת האָט אויך פערזוכט פון גוטען...

איין וואַסערפיהרער, וואָס איז נישט זעהר צופרידען געווען פון דער וויזיט...

— אַ מערכה — איז איהם אנגעפאַלען ביי זיין אריינקומען — אַ מערכה וואָס מאַנצי דאָט מיך געוואָרינט, איך זאָל נישט עסען קיין איבערגעשטאַנענע פוטער, פון דיינסטאַלבען און אזוי ווייטער...

יהודה שטיינבערג.

אַ רב איז פֿאַרהאַן שאלות צו׳פּסק׳נען; די ישיבה פֿיהרט אויך דער רב, תּלמוד־תּורה פֿערזאָרגט ער אויך. אין חברה־ש״ס זיצט ער אויבען־אָן און לערנט... בעלי־בתּים זענען פֿאַרהאַן, האָבען זיי בּריה׳שע ווייבער, אין די קלייטען, אין די שענק און אין איינפֿאָהר־און גאַסט־הייזער! און זיי, די מענער, האָבען צייט צו קהל־זאַכען — צו מצוות און מעשׂים־טובים! זיי פֿיהרען די שיהלען און די בּתּי־מדרשים, זיי זענען די גבאים אין די חברה־קדישא, האַלטען אויף דאָס הייליגע אָרט, מיט׳ן באָד, מיט דער מקוה, מיט׳ן הקדש, מיט׳ן הכנסת־אורחים־הויז — אַלץ, אַלץ און צוטהיילען זיך מיט אַלע קהל׳שע אַרבייטען און קהלי־שע כבודים... און ער אַליין נעהמט אויך אַ חלק!

אַ ראש־הקהל האָט מען בעדאַרפֿט פֿאַר זיי, פֿאַר די „פּריצים״, וואָס האָבען צו שאַפֿען!... ביי וועלכע מען איז אין גלות!

די פּריצים האָבען פֿון איינצעלנע יודען נישט געוואָלט וויסען, נור קהלות! אַלע שטייערן, אָבצאָהלען און אָבנאָבען האָט מען מיט אַמאָל אויף קהל געלעגט, איין סומא ווי אויף איין מענש... און צווישען זיך האָט מען ערשט די סומא אויף קעפּ צוטהיילט!

גרויסע העכט, נאַטירליך, האָבען זיך אין דער נעץ פֿון שטייער נ י ש ט געלאָזט פֿאַנגען, די תּקיפים האָט דער שטריק נישט געוואָרגען; די פּרעס, בלוט אויסצווזויגען, האָט מען צונעלעגט צום שוואַכען, צום אָרימען! און צו דעם האָט מען דעם ראש־הקהל בעדאַרפֿט!

ראש־הקהל האָט געמוזט זיין דער, וואָס האָט געקאָנט אַרומגע־העהן מיט די שמשים פֿון איין אָרים הויז צום צווייטען, און אָבמאָגען, און אויסדריקען, און אויספּ־עסען דעם שטייער! דער, וואָס האָט גע־קענט האַרץ האָבען אַוועקצונעהמען די בענש־לייכטער ביים אָבגעקומע־נעם בעל־הבית, צו צונעהמען די לעצטע ציעג ביי דער אַלמנה, אַראָבצי־העהן דאָס מלבוש פֿון דער ענונה׳ס לייב, אַ פּער נעהמען דאָס קישען פֿון אונטער אַ קראַנקענס קאָפּ, פֿאַנטירען די כּלים צו דער אַרבייט ביים בעל־מלאכה און אַלץ אַרויספֿיהרען אין מאַרק אַריין און פֿערקויפֿען!

אַ ראש־הקהל האָט געמוזט טראָגען מעהר ברענענדיגע קללות אויפֿ׳ן קאָפּ, ווי האָר אין באָרד און פּאות! און איינזאַפּען אין דער נשמה, מעהר זידענדיגע טרעהרען, ווי טראָפּען וואַסער אין שטאָדט־ברונע! און האָבען וועניגער געוויסען, פֿאַר דער ערגסטער חיה־רעה אין וואַלד!... ראש־הקהל איז ביי אונז „רחמנים בני רחמנים״ געוועזען דער, וואָס וואָלט ביי ז י י שינדער, קיילער צי הונד־שלעגער געוועזען!

דערנאָך האָט דער ראש־הקהל בעקומען נאָך אַ בריליאַנט צו דער קרוין אויפֿ׳ן קאָפּ! נאָך איין קהל׳שען עסק האָט ער נעהאַט צו פֿער־זאָרגען — אָבגעבען זעלנער פֿאַר דער קהלה.

שטייער נעהמט מען פֿראַנק און פֿריי ביי טאָג; זעלנער־נעהמען איז געפֿעהרליכער, דאָס מוז מען שוין טהון שטילערהייט אין שטילע נעכט... ווי די וועלף אין אַ הונגעריגער ווינטער־נאַכט, שלייכט זיך דער ראש־הקהל צו די שטילע הייזליך אין די שטילע אונטער־געסליך, און נאָך איהם געהען שמשים און פּאָליציי... ער קומט צו צו אַ פֿערשלאָפֿען הייזיל און קלאַפּט אָן... מען עפֿענט און פֿון אונטערן ראש־הקהל׳ס קאָפּ־טאָן בעווייזט זיך אַ לאַמטעריל...

און ווי דער ראש־הקהל האָט אָנגעקלאַפּט, וועט מען זיך שוין יאָהרען־לאַנג אין די קעפּ אַריינקלאַפּען... וואו זיין לאַמטעריל האָט אַ שיין געוואָרפֿען, וועלען שוין זיין פֿינסטערע יאָהרען און פֿינסטערע טעג, וואו זיין קול האָט זיך געהערט, וועט מען שוין וויינען און קלאָגען יאָהרען לאַנג, דאָס לעבען לאַנג...

ווער קען זיין ראש־הקהל? דער, וואָס קען אויסרייסען אַ קינד פֿון דער מוטערס שויס און פֿערקאָווען און פֿערשיקען אויף די גרויסע פּרעסט, צו דער ברענענדיגער רוטה, צום טרפֿה׳נעם קעפּיל, צו דער שמד...

אָבער ו ו ע מ ע ן צו קלויבען? האָט מען געוואוסט!... — — —

— —

צייטען בייטען זיך...

די מויערן פֿון געטהא — נאַרדוי — קינדער, וויינט! — די „קונא״ — די יודישע תּפיסה פֿאַלט אָדער בלייבט שטעהן לעער... דער ראש־הקהל פֿערליערט די ברענענדיגע דערנער־קרוין פֿון קאָפּ: שטייער צאָהלט יע־דער בעזונדער, צום מיליטער שטעלט מען זיך צו דער צייט, און מען נעהמט על־פּי גורל... פֿון דער בייטש אין דער פֿרעמדער האַנד איז קוים אַ ריטעל געבליבען, קינדער צו שרעקען...

מען דאַרף שוין קיין אַכזר נישט, קיין מערדער נישט. דער ראש־הקהל מעג האָבען אַ לייט־האַרץ און גאַט אין האַרץ, אַ פֿינק יהדות איז שוין נישט קיין געפֿאַהר! ער וועט שוין קיין זעלנער נישט חאַפּען, קיין שטייער נישט אויספּרעסען, עס געהט נור וועגען „עטאַט״, וועגען אַ קליי־נע סומא אויף שטאָדט־זאַכען, אויף י ו ד י ש ע ק ה ל־זאַכען!

אָבער אַ בזוי מוז ער זיין!

דער בורמישטש מוז האָבען וועמען אָנצוחאַפּען, ווי אַ צאָפּ, ביי דער באָרד, און אויסקעהרען מיט איהם דאָס מאַגיסטראַט, צי דעם מאַרק... דער שרייבער, נאָך אַ ביטערן טראָפּען, מוז האָבען וועמען „ליכטליך אונטער די אויגען״ צו שטעלען... דער פּאָליציי, וואָס איז, על־פּי־רוב, אין איינוועגס דער שבּת־גוי, האָט אין דער וואָכען חשק צו יודישע פּאות!... און די בורמישטשאָווע דאַרף אַ יוד ביי דער האַנד אויף שליחות, און די דיענסט איהרע דאַרף אויך אַמאָל אַ „משולח״ אויף אַ גאַנג — און דאָס אַלץ (ווענינסטענס אויף דער פּראָווינץ) מוז דער ראש־הקהל פֿערזאָרגען!...

און דער בעל־הבית ווייסט ווייטער וועמען צו קלויבען! — —

— —

צייטען בייטען זיך...

דער אָדון פֿון מאַגיסטראַט איז אַנדערש, מענשליכער געוואָרען... דאָס האַרץ האָט זיך איהם אפשר נישט שטאַרק איבערגעקעהרט, נאָר ג ע נ אַ ש ט פֿון „אייראָפּא״ האָט ער שוין... דאָס התנהגות איז אַנדערש. „פּאַניע מאָשקו!״ הייסט עס שוין, ער בעט אַמאָל אַפֿילו זיצען, דער־לאַנגט אַמאָל די יַד... אַ ראש־הקהל ווערט אַ שטיקיל מענש, אַ שטיקיל קרוב־למלכות, קען אַמאָל אַ יוד אַפֿילו אַ טובה טהון, אָבּ־בעטען... עפּים פֿערשמירען!

קיין בזוי ק ע ן ער שוין נישט זיין, נאָר—שרייבען קענען, חתמ׳נען זיך קענען דאָס טאָר ער בשום־אופן נישט!

נאָט ווייסט, וואָס ער וועט אונטערשרייבען, וואָס פֿאַר אַ חשבונות, וואָס פֿאַר אַ התחייבות... צו דעם מוז זיין איין אסיפֿה פֿון בעלי־בתּים!

— —

צייטען אָבער בייטען זיך און דער ראש־הקהל וואַקסט, בשעת וועון אַלץ אַרום איהם פֿאַלט...

דער רב איז געפֿאַלען... די ישיבות פֿערמאַכט, די בתּי־מדרשים לעער... ער ווערט אַ מ ע נ ש: ער לערנט זיך אַביסיל צורת־מטבע, אַבּי־סיל רוסיש, שרייבט קוויטליך פֿאַר נולדים ונפטרים, לויפֿט אויף אַלע בּרית׳ן און חתונות, לויפֿט אַרום אָבנעהמען שבועות, אַ רובעל פֿאַר אַ

שבועה (פון וואָרשוי רעד איך) און לענט מעהר געוויכט אויף געהאַלט און רח"ש און ביי־וואָכען, ווי אויף תורה און יראת־שמים... העכסטענס האָט ער די "יאַטקע" אין זין... דער גלאַנץ פון שטריימעל געהט איבער צום ראש־הקהל'ס קאַפּעליוש... די אַלטע בכבוד'ע בעלי־בתים, די למדנים, די חברה־ש"ס'ניקים, די חברה־קדישא־מעט־טרינקער, די עליות־פרעסער שטאַרבען אויס, און אַלע חברות, און אַלע קהל'ישע אַנשטאַלטען פאַלען דעם ראש־הקהל אין דער האַנד אַריין — אַרום און אַרום פּערנומענע מענש'ען: באַנקיערען, פאַבריאַטשיקים, פאַבריקאַנטען, גרוים־הענדלער, דאָקטוירים, אינזשיניערען, יוריסטען... אַ דאַנה ;... יעדערער האָט זיינס אין זין — און דער ראש־הקהל מוז אַלע פערזאָרגען! עס ווערט אַ כבוד, אַ ממשלה, טהייל מאָל אַ פעטער ביסען...

און אַז עס קומט פאַר אַ קלפי, בין איך דעם שטרוי־זאַק, דעם בייכיגען בעל־הבית נישט מקנא! האָב איך אויפ'ן רחמנות, ער מוז קלערען, ער מוז, נעביך, זיך מישב זיין, עפּיס אין זין האָבען... און טהייל מאָל מוז ער זיך נאָך אונטערצינדען, אויפפלאַמען... און עס איז נאָר זיין טבע נישט, זיין שטיינער נישט... גאָט ווייסט וויפיעל נעכט ער וועט דערנאָך נישט שלאָפען, וואָס דער דאָקטאָר וועט איהם נישט פערשרייבען, וואו אַהין ער וועט איהם נישט שיקען...

— —

אַמאָל אָבער טרעפט און אַ בעל־הבית האָט אַ מַעֲרָכָה! ביי מיינעם אַ בעקאַנטען האָט עס געטראָפען!

ער האָט אַ ווילדע מערכה געהאַט!

איזיען איז ער, בטבע, אַ קראַנקער; אויף די ניערען ליידט ער. דענערוויערען זיך איז פאַר איהם סם. און פון נאַטור איז ער אַ שווערער מענש. אַ געדאַנק צום מח קריכט ביי איהם וואָכען־לאַנג, ווי אַ פויל־טהיר אויף אַ בוים אַרויף!... און דאָ איז פאַר דער קלפי, און מענשען קומען און רייסען פון איהם די הויט!...

און וואָס זאָל ער נעביך טהון? דעם באַנקיר דעם און דעם קען ער נישט אָבזאָגען; דער באַנקיר איז אַ שאַרפער מאַכער אין דער באַנק און קען איהם שטערען דעם קרעדיט. און דעם באַנקירס גענען־צד איז אַ מַלְוֶה און האָט זיינע וועקסעליך!... און דער זוהן זיינער אַרבייט ביי אַ פאַדריאַטשיק אין קאַנטאָר, וויל דער ביי איהם דאָס קוויטעל! און דערווייל קומט נאָר אַ חסידישער לייטישער מענש און שרייט געוואַלד: מען מוז אויסקלויבען אַ פרומען יוד! עס איז קיין השגחה אויף די יאַטקים און — אויף תלמוד־תורה! אַ שפּאַס — טרפה־פלייש צי דקדוק! לאָז אַריין די דייטשען, אפילו די ציוניסטען, איז מען מיט'ן לעבען נישט זיכער! און מיין בעל־הבית איז באמת פרום! דער קרעדיט אין באַנק דערהאַלט איהם ביים לעבען, די וועקסעליך קענען איהם דערשטיקען, נאָר אַ פרום־יודישע נשמה האָט ער אויך! ווי פערקויפט מען עס די נשמה? אַ שפּאַס דקדוק, נישט גלאַט־כשר־פלייש! און נאָכ'ן חסיד פאַלט אַריין טאַקי אַ ציוניסט, און מיין בעל־הבית האָט אַ נאָהנטען קרוב, אַ מזרחי'שען רב... און דער רב האָט איהם אַ בריעף געשריבען: היות, מען מוז איינגעהמען די קהלות! ער שרייבט: אַ מצוה! און קוים געהט דער אַרויס, קומט אַריין אַ דייטש מיט וואָנסאַליך און שרעקט איהם איבער צום טויט! קלויבט מען, חס־ושלום, אויס אַ ציוניסט, איז סכנות־נפשות! שוויענטאָהאָווסקי שטעהט און שאַרפט אַ מעסער און געהט יודען שחט'ען! בלוט וועט רינען אין די גאַסען!

און דער זיבענטער שוויים בעדעקט מיין שטרוי־זאַק, מיין בעקאַנטען בעל־הבית! ער ציטערט אויפ'ן גוי'שען לייב, ווי אַ דאָראָשקאַרס־קי פערד אויפ'ן פראָסט! און סאָפּיט ווי אַ בעל־צדקה, וואָס האָט זיך מיט די קוילען פאַר אָרימע־לייט פערשפעטיגט! און דער קאָפּ דער אָרימער הויבט אָן אַרבייטען ווי אַ ליטעראַט פאַר 24 נייע בלעטער! איינער וואָלט געפּלאַצט, ווען נישט די מערכה!

אַ מערכה, וואָס ער האָט זיך אָן עפּיס דערמאַנט... און פּלוצים, קוים האָט ער זיך דערמאַנט, איז ער אונטערגעשפּרונגען פאַר פרייד, און אַ טענציל געהאַפּט איבער דער שטוב: פּטור, פּטור, פּטור!

און דערמאַנט האָט ער זיך ערשט, אַז ער האָט שוין אַ יאָהרזעקס קיין עטאַט נישט געצאָהלט, אַז ער קלויבט גאָר נישט, אַז ער וועט גאָר קיין קוויטיל נישט בעקומען... אומזיסטע שרעק געוועזן!

די ביהן.

די יודישע וועלט.

געזעצען און משפּטים.

— די "נאָוואָסטי" האָבען גיט לאַנג געבראַכט די ידיעה, אַז די רוסישע רעגירונג האָט בדעה צו ערלויבען יודען צו קויפען קליינע חלקים ערד, אונטער געוויסע בעדינגונגען, וועלכע מיר האָבען געבראַכט אין "יוד". די "נאָוואָיע ווּרעמיאַ" שרייבט איצט, "אַז וועגען דער ידיעה פון דער "נאָוואָסטי" איז זי אומשטאַנד מודיע צו זיין פון דער ריכטיגסטער קוועלע "צו דער אמת'ער פרייד פון אַלע רוסען", אַז דאָס מיניסטעריום פון אינערען האָט נישט בדעה צו פערברייטערען די רעכטע פון יודען בנוגע צו קויפען ע"ד אין רוּפלאַנד.

— דער פערטרעטער פון מיניסטעריום פון פאָלקס־בילדונג האָט ערלויבט צוצונעהמען אין קיעווער אוניווערזיטעט נאָך 16 יורען־סטודענטען אויסער דער נאָרמע. די אַלע דאָזיגע סטודענטען האָבען בעקומען זילבערנע מעדיאַלען, ענדיגענדיג דאָס גימנאַזיום.

— ווי דער "וואַרש' דנעווניק" איז מודיע, האָט מען היינטיגס יאָהר געדאַרפט נעהמען רעקרוטען פון וואַרשא 327 קריסטען און 439 יודען. ווייל עס הערשט די מיינונג צווישען יודען, אַז פון יודען נעהמט מען מעהר סאָלדאַטען ווי פיעל עס קומט, האָט דער "וואַרש' דנעווניק" געמאַכט איין אַנפראַגע און בעקומען פאָלגענדע ערקלערונג: היינטיגעס יאָהר האָט מען געדאַרפט נעהמען צו מיליטער־דיענסט 888 רעקרוטען. צו פערפיהלען די דאָזיגע צאָהל האָט מען גענומען פון פריהעריגע פריזיוונע, וועלכע האָבען געהאַט איין אָטסראָטשקע, 122 מאַן (מעהרסטענטהיילס קריסטען); עס איז נאָך אַלזאָ געבליעבען צו נעהמען 166 מאַן פון די היי־יעהריגע פּריזיוונע, וועלכע האָבען נישט קיין לגאָטעס. אַזאָלכע זענען געווען: קריסטען 997 און יודען 1,342 צוזאַמען 2339 מאַן. דאָס פערהעלטניס פון דער צאָהל אָבגעגעבען צו דער געזאַמטצאָהל פּריזיוונע איז 30,1%, וועלכעס איז פון דער געזאַמט־צאָהל יודישע פּריזיוונע (1342) — 439 און פון דער געזאַמטצאָהל קריסטליכע פּריזיוונע (997) — 327. אַלזאָ איז דער חשבון ריכטיג, לויט דער מיינונג פון "וואַרש' דנעווניק".

איצט איז אָבער די שאַלה, ווי אַזוי קומט עס אויס, אַז פון וואַרשאַ, וועלכע בעשטעהט פון 2/3 קריסטען און 1/3 יודען דאַרפען יודען געבען 439 רעקרוטען און קריסטען נור 327?

*

חברות.

= דער "הילפספעראַיין פון די דייטשע יודען", וועלכער איז געגרינדעט געוואָרען אויפ'ן אָרט פון דער "אַליאַנס", כדי צו העלפען די אומגליקליכע יודען אין מזרח, האָט געהאַלטען די טעג די ערשטע יאָהר־פערזאַמלונג. ביז דעם 15־טען נאָוועמבער האָט מען אויפגעקלויבען 100,000 מאַרק און עס האָבען זיך איינגעשריבען אַלס מיטגליעדער 2917 מענשען. דערווייל האָבען זיך געעפענט אַבטהיילונגען פון הילפספעראַיין אין די גרעסטע שטעדט פון צפון־דייטשלאַנד, נאָר קירצליך וועלען אויך געמאַכט ווערען אַבטהיילונגען אין פראַנקפורט אַמיין, מינכען און אין אַנדערע ערטער. די הויפּט־אַרבייט פון פעראַיין איז דאָס יאָהר געווען אין גאַליציען. ער האָט געגעבען 10,000 מאַרק דעם ווינער קאָמיטעט כדי צו פערברייטען די אַרבייט פון האַר־נעצען, אויסער דעם האָט דער פעראַיין אַליין געאַרבעט, כדי איינצופיהרען נייע מלאכות אין גאַליציען, דער פעראַיין האָט געגעבען שטיצע צדקה חברות וואָס זייער ציעל איז צו שטערען דעם שענדליכען האַנדעל מיט לעבעדיגער סחורה.

דער הילפספעראַיין האָט געאַרבייט צוזאַמען מיט דער "אַליאַנס", כדי צו פערגרינגערען די לאַגע פון די רומענישע יודען, געגעבען שטיצע די עמיגראַנטען און אויך געהאָלפען די קרעדיט־געזעלשאַפטען. די אַרבייט פון דעם "הילפספעראַיין" אין ארץ־ישראל האָט זיך בעגרענצט אין געבען שטיצע 5000 מאַרק אויף בויען אַ נייע שולע אין ירושלים, און 1000 מאַרק אויף קעמפפען

מיט דער חאָלערא. דער הילפספעראיין האָט בדעה צו גרינדען פיעל שולען אין ארץ ישראל און סיריען.

*

יודישע קהלות.

= נאָך מיט איינינע יאָהר צוריק האָט זיך צוזאַמענגענומען א גרופּע פון פאָרנעהמע פראַנצויזישע יודען, כדי מלחמה צו האַלטען געגען דעם אנטיסעמיטיזם, וועלכער פערברייטעט זיך אלע מאָל מעהר אין פראַנקרייך, נאר ווענען דעם רעש, וועלכען עס האָט אָנגעמאַכט דער פראָצעס פון דרייפוסען, האָבען ווי געמוזט ארבייטען שטילערהייט. זייער ארבייט איז בעשטאַנען אין שטיצען ליבעראַלע צייטונגען און ליבעראַלע קאַנדידאַטען ביי די וואַהלען צום פּאַרלאַמענט.

איצט איז געוואָרען רוהיג אין לאַנד און די גרופּע פאָרנעהמע יודען האָבען שוין געקאָנט גרינדען א פעראיין אונטער'ן נאָמען „שוצפעראיין געגען אנטיסעמיטיזם“. דער צוועק פון פעראיין איז צו שטרייטען מיט אונזערע שונאים דורך דער פרעסע, בראָשורען און רעפעראַטען. די פיהרער פון פעראיין זענען: ה' מ. אהרן מיטגליעד פון צענטראַל-קאָנסיסטאָריום, דר. דרייפוס-בריסאַק, נארסיס לעווען פרעזידענט פון „אליאַנס“, מ. סאָלאָמאָן רייִנאַק און מ. לעוואַילאַן.

דער פעראיין האָט ארויסגעלאָזען איין אויפרוף, אין וועלכען ער בעט געלד-שטיצע פון די פראַנצויזישע יודען. עס ווערט בעמערקט, אז פון דער טהעטיגקייט פון פעראיין זענען אויסגעשלאָסען רעליגיעזע פראַגען, ווייל די אנטיסעמיטען רודפ'ן נישט דעם יודישען גלויבען, נאר די יודען אליין אָהן אונטערשיעד פון זייערע רעליגיעזע מיינונגען און דעות.

— די לאָנדאָנער יודישע אריסטאָקראַטיע האָט געמאַכט א באַל, כדי צו זאַמלען נדבות אויף בויען א שול, אונטער פאָרזיץ פון לאָרד-מער מארקוס סאמועל. סאמועל האָט געהאַלטען א רעדע, אין וועלכער ער האָט געזאָגט אז ער גלויבט טיעף אָן דער אויפגאַבע פון יודישען פאָלק צו פערברייטען גאָט'ס נאָמען און זיין תורה צווישען אנדערע פעלקער. דערום איז אונזער חוב צו זאָרגען פאַר אויסבויען שולען און קינדערשולען. ער איז איבערצייגט, אז די גייסטיגע אוצרות, וועלכע מיר האָבען אָבגעהיט אין די שרעקליכסטע צייטען פון מיטעלאַלטער, וועלען מיר אויך ווייטער דערהאַלטען. וועגען דער מעשה מיט'ן רומעניש ען געזאַנדטען, וועלכער איז נישט איינגעלאַדען געוואָרען אויפ'ן באַל, האָט ער בעמערקט, אז זיינע קאָלעגען די שעריפען טרעסקאָט און ברוק-היצינג זענען געווען דער זעלבער מיינונג וואָס ער, און אַז זיי האָבען מסכים געווען צו זיין דעה — אז מען זאָל עפענטליך שענדען די מעשים פון דער רומענישער רעגירונג. „די דאָזיגע פאַלשקייט האָבען מיר רעכט צו שענדען נישט נור דערפאַר, ווייל מען פייניגט אונזערע ברידער אין רומעניען נאר אויך דערפאַר, ווייל איבער די רדיפות מוזען די אומגליקליכע לויפען קיין לאָנדאָן און פערגרעסערען דורכדעם דאָס עלענד פון די שטעדטישע אָרימע לייטוען מיר וועלען דורכדעם האָבען געבראַכט די רומענישע רעגירונג אויפ'ן ריכטיגען וועג, וועלען מיר זיין העכסט צופריעדען“.

עס איז צו בעמערקען, אז פיעל אנטיסעמיטישע בלעטער זענען בעפאַלען סאמועל'ן פאַר זיין מעשה געגען רומענישען געזאַנדטען. און ער האָט געמוזט זיך אביסיל „פערענטפערן“.

*

פערשידענעס.

— די חאָלערא האָט כמעט אויפגעהערט אין גאַזא (עזה) און לוד, נאר דאַגעגען האָט זי אויסגעבראָכען אין יפו, וואו עס ווערען קראַנק יעדען טאָג 15—20 מענשען. אויך אין איניגע דערפער נעבען יפו איז פאַרהאַן די חאָלערא. אין טבריה ליידען די איינוואָהנער נישט נור פון דער קראַנקהייט נאר אויך פון הונגער. אין ירושלים איז שוין אפילו געווען א קראַנקהייטס-פאַל. נאר פונדעסטוועגען האָפט מען, אז צוליעב דעם ווינטער און די רעגענס וועט די קראַנקהייטען אויסמיידען ירושלים.

במקום ווינד.

די יונגע צוואַנציגיעהריגע בערטע, וואָס ערנעהרט זיך פון לעקציעס, לעבענדיג אַליין אין דער גרויסער שטאָדט, געהט אויף און אָב איבער'ן קליינעם צימעריל, אויפ'ן דריטען שטאָק, און קען זיך ניט בערוהיגען.

זי איז אַ „בעַל חוב“!

שולדיג איז זי אַלעמען, נאָהענטע בעקאַנטע און ווייטע. אייערנעכטען האָט זי געליגען גאָר ביי אַ ווילד-פרעמדען יונגען-מאַן. זי האָט איהם נור איין מאָל געזעהן... געליהען האָט זי ביי איהם דערפאַר, ווייל ער האָט געטראָגען אַ שענעם מאַנטעל און האָט רוהיג געשמייכעלט.

— לייהט מיר דריי רובל! — האָט זיך ביי איהר ארויסגעריסען פון מויל.

זי האָט באַלד חרטה געהאַט. עס איז איהר געוואָרען הייס אין קאָפּ און שיער-שיער האָט זי זיך ניט צוריק ארויסגעזאָגט: „איך לאַך דאָס!“ אַז דער בעקאַנטער אָבער האָט גלייך ארויסגענומען פון טאַש דריי שווערע זילבערנע רובל און איהר איבערגעגעבען, האָט זי געזאָגט:

— איבערמאָרגען, העכסטענס זאָנטאג, בעקומט איהר אייער געלד צוריק!

זי איז באַלד אַהיים געלאָפען און געוואָרפען זיך אויפ'ן בעט; זי האָט שטאַרק געוויינט און געריסען זיך די האָר פון קאָפּ. „וואָס האָב איך געטהון? מאוס געמאַכט זיך... וועה מיר, וועה מיר!...“

שפּעטער אָבער, אַז די בעל-הבית'טע איז אריינגעקומען און געפרעגט:

— נו, פריילין, איהר האָט? איז זי אויפגעשפּרונגען און האָט איהר דערלאַנגט די דריי שווערע זילערנע רובל נאָך מיט אַ פּערווינט נאָר אַ שטאָלץ פנים און האָט צוגעברומט:

— נו, וואָס האָט איהר עס מורא געהאַט?...

— מורא? — האָט די בעל-הבית'טע געשמייכעלט — וואָלט איך דאָס פערמעגען וואָס איך וואָלט אייך געטרויט. איך וויים דען ניט, אַז איהר זענט קוראַנט. מע דאַרף אָבער האָבען. אַט איז דער בעל הבית פון הויז שוין דריי מאָל געווען.

אַצונד געהט זי אויף און אָב און קלערט וואָס מען טהוט נאָך מיט דער קרעמערין! צוועלף רובל איז זי איהר שולדיג... זי האָט נעכטען פאַר איהר געוויינט. „אַ פּוסטע קראָם האָט איהר מיר געמאַכט, גזלנ'טע... איך בין אַ אַלְמָנָה מיט קליינע קינדער...“

און דער קרעמערינס וויינענדיגע שטימע, איהר שנייצען די נאָז און דער גאַנצער קרעמערשער הילוך קענען איהר פון קאָפּ ניט ארויס.

און מיט אַ פערשטיקט קול פון טרעהרען האָט זי געשטאַמעלט:

— מאָרגען, הייקעלע, מאָרגען גיב איך אייך!

— געוויס? האָט די קרעמערין געפרעגט?

— געוויס! געוויס!

מיעד, פערמאַטערט און הונגעריג האָט זי זיך צוריקגעוואָרפען אויפ'ן בעט און אריינגעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען און ווייטער געוויינט...

די טרעהרען האָבען איהר לייכטער געמאַכט. זי האָט זיך אויפגעהויבען, אויפגעשטעלט, צוגעגאַנגען צום פענסטער און איז געבליבען שטעהן פערטראַכט, אָהן געדאַנקען. אין דרויסען האָט דער ווינד זיך געשטאַרקט און אנגעהויבען רייסען דעם דאַך. זי רוקט זיך צוריק אָב אין שטוב אריין און שפּרייזט ווייטער אויף און אָב איבער'ן צימער. דער קרעמערינס געשטאַלט שוועבט איהר פאַר די אויגען און דאָס ברומען פון ווינד בייזערט זיך פאַר איהר, בעט פאַר איהר!

עס פאַלט איהר איין, אַז אַזאַ ווינד קען איבערקעהרען דאָס הויז... אלע הייזער. זי טראַכט: ווען ער שטאַרקט זיך, קעהרט ער איבער אַ וועלט... עס וואָלט געווען אויס קרעמערין.

נאָר דער ווינד ברומט און קלערט גאָרניט אומצוקעהרען אַ וועלט...

וואָלט ער האָטש די שויבען אויסגעהאַקט!

זי שטעלט זיך פאָר: דער ווינד האָט אויסגעהאַקט די שויבען. אַ גאַנצע נאַכט פריהרט זי און ווערט אפשר קראנק. אין דער פריה קומט די אלמנה. „נו, פריילין, איהר האָט?“ און זי ענטפערט איהר: „קוקט נור און פענסטער אַריין!“ די אלמנה קוקט און פרעגט: „וואָס?“ „דער ווינד“, זאָגט זי, „האָט אויסגעהאַקט“... אַ־וואַ! מאַכט די אלמנה און פערגעסט אַ ווײַלע אין חוב. דערנאָך דערמאנט זי זיך, און עפענט דאָס מויל און וויל ווייטער מאהנען, נאָר זי זאָגט איהר: און אַ גאַנצע נאַכט האָט ער געריסען דער ווינד, אַריינגעבלאָזען האָט ער מיט אַ קעלט... איך האָב מיך שטאַרק פערקיהלט... אַ גאַנצע נאַכט האָב איך געציטערט... עס וועט זיין אַ קרענק, אפשר אַ לונגענענטצינדונג...“ און די אלמנה קריגט רחמנות און שווייגט.

און בערטע שטעלט זיך אָב אַ ווײַלע, געהט דערנאָך צו צום פענסטער און האַקט אויס צוויי שויבען. —

אברהם רייזען.

ליטעראַטור און לעבען.

IV. „אין פאָלק אַריין!“

„און עס וועט קומען אַ צייט — האָט עמ׳צער נביאות געזאָגט — ווען דער הייליגסטער צדיק וועט פערלאָזען זיין חדר, צי זיין הייל, וואו ער האָט התבודדות געהאַט, וואו ער האָט געמאַכט תקון פאַר זיך אַליין, פאַר זיין איינענער נשמה און האָט זי געוואָלט צוזאַמענגיסען מיט דער נשמה פון דער וועלט, — מיט גאָט!

און דער שטערנועהער, וואָס קוקט מיט קאַלטע אויגען דורך קאַלטע גלעזער אין קלאָר־קאַלטען הימעל אַריין און בלאָנדזשעט צווישען פרעמדע, אפשר פערגעסענע וועלטען, וועט פערלאָזען דעם הויכען טהורם אויפ׳ן הויכען באַרג און וועט פאַר׳ן קאַלטען הימעל אַנטלויפען...

און דער שטאַלצער און דער פיינער, וואָס איז פאַר מענשען־שוויים אַנטלאָפען, וואָס האָט זיך פאַר׳ן פערסמ׳טען מענשען־הויך און מענשען אַטהעם אין דאַך־שטוב איבערן זעקסטען שטאָק פערשאַנצט און פון אַמאָל געוועהענע באַרג און טהאַל, וואַלד און טייך, געפעלדינע „שטימונגען“ געמאַכט, וועט אַנהייבען בענקען צום מענשליכען גראָבען־גערודער אויפ׳ן מאַרק...

און אַלע, וואָס האָבען דעם פעבעל פערלאָזט, וועלען זיך דערפיהלען קראַנק, אָרים, עלענד און פערשטויסען, ווי די קרעציגע אויסער׳ן לאַגער, און וועלען אַראָבקומען און וועלען זיך בעטען: דערלאַנגט אונז די האַנד; מיר פאַלען!

און אין איין ציטערניש פאַר קעלט אין דער נשמה וועלען זיי מקנא זיין די אָרימסטע עפעל־יודענע ביים פייער־טאָפּ, און וועלען מקנא זיין דעם נאַכט־וועכטער, וואָס בלאָזט זיך אויף די ליולקע אין נאָס און פון די פונקען רייטעלט זיך איהם דאָס פערשלאָפענע פנים... און דעם פישער, וואָס שווימט איבער׳ן טייך אין דער פינסטערער נאַכט ביי אַ לאַמטערנע געבעדרודער, און דעם פאַסטוך, וואָס בראָט זיך זיינע געגנב׳טע קאַרטאָפעל ביים פייער פון דערנער אויפ׳ן פעלד...“

אזוי האָט עמ׳צער נביאות געזאָגט, נאָר די נביאות הויבען אָן מקוים צו ווערען... מען געהט אין פאָלק אַריין! און מען מוז געהען!

טהייל האָבען בייז געוויסען, ווייל זיי האָבען אַ צו לאַנגע צייט אין פאָלקס נאָמען גערעדט און דאָס פאָלק נישט געפרעגט. און זיין מיינונג נישט געוואוסט? אַנדערע פיהלען זיך ווי אַראָבגעפלויגענע בלעטער אויפ׳ן ווינד, און זוכען זייער רוה און ווילען זיך בעהעפטען צום פעסטען, צום שטאַרקען, וואָס שווימט נ י ש ט אַרום אין דער לופט!

די וואַרשויער רבנים וואַרטען נישט, ביז מען וועט זיי קומען שאלות פרעגען וועגען „טמא וטהור“, און שרייבען און דרוקען „מודעות“ וועגען הלכות מקוה אויף מאַמע־לשון, צאינה־וראינה־לשון...

און זיי נעהמען אַרויס די הייליגע דינים פון די לשון־קודש׳ע פוטערפעסער, וואָס שטעהען הייליג און שטאַלץ אויף די אַלטע האָלץ־פרעסינע שענק אין בית המדרש, אין קלויז... זיי רייסען אָב די זיבען חתימות, די זיבען שלעסער, אויף וועלכע מען האָט די דינים פאַר׳ן פראָסטען עולם פערמאַכט, און לאָזען זיי אין איין העמד אין גאַס אַריין, אין מאַרק אַריין... און יונגליך טראָגען זיי אַרום און פערקויפען צו קאָפיקעס און פערטהיילען אָרימע יודענעס אומזיסט, און מען פערשטעהט די דינים ווי „תחנות“, ווי „צאינה־וראינה“, ווי איין איבערגעזעצטען „יהי־רצון“...

און דאָקטוירים קומען און זאָרגען פאַר׳ן אָרימען־פאָלקס געזונד. ד״ר ביבאַווסקי און ד״ר נאָטליעב זעצען איבער פון פוילישען „ד״ר באַלאַווסקי׳ס ווערק“ איבער פאָקען. „וואָס איז פאָקען? וואָס דאַרף מען טהון, אום צו פערהיטען זיך פאַר פאָקען?“ און ד״ר חאַלים (?) דרוקט, און די יונגליך טראָגען ווייטער אַרום אין די גאַסען... עס איז נור שאד, וואָס די דאָקטוירים קענען ווענינער יודיש ווי די רבנים, שרייבען אָהן גראַמאַטיק, דרוקען אָהן קאָרעקטע און דער פראָסטער עולם פערשטעהט בעסער הלכות מקוה ווי הלכות פאָקען...

ואחרון אחרון חביב — דער ד״ר בערדיצעווסקי...

מיכה יוסף ד״ר בערדיצעווסקי דער יודישער ניטשע, וואָס לעכצט צו שענקייט, צו גבורה, וואָס שטעהט אויף אין אַ שענעם פריה־מאָרגען און וויל מיט אַמאָל איבערבייטען אַלע אַלטע, אָבגעריבענע מאָראַלישע מטבעות אויף נייע, שאַרפע מיט פאַלער־וואָג, אונזער פילוסוף אַריסטאָקראַט, אונזער בר־כוכבא, ריש־בר־יונה, אונזער וואָס איהר ווילט, לאָזט זיך אויך פלוצלינג אַראָב אין מאַרק אַריין, געדרוקט מיט גרויסע, געפינטעלטע אותיות, אויף ביבולאַ־פאַפּיער, איינגעהילט אין אַ העסליכע געלע שמאַטע און דערצעהלט דעם פראָסטען גראָבען עולם: אַ מעשה פון איינעם [אַ קאָוויל!] וואָס האָט פערסאַמט (אזוי לעגט ער אויס) זיין ווייב“, כדי „מען זאָל זיך דערפון אַ מוסר נעמען (ער שרייבט: אַראָבנעמען).

מען זאָגט, אַז ד״ר בערדיצעווסקי איז אַ צוריסענער מענש, איך זאָג: איין אָמת גאַנצער!

ער האָט אויפגעשריבען אַ גוטע פסיחאָלאָגישע זאַך. קוים אָבער האָט ער זיך געזאָגט: מען מוז געהן אין מאַרק אַריין, האָט ער עס אויפגעשריבען אויף באַלטער מאַרק־לשון, וואו די מעשה ווערט דערצעהלט. און מיט דעם מאַרק־לשון רעדט ד״ר בערדיצעווסקי נישט נור פאַר׳ן קאָוואַל, נור אפילו פאַר זיך... אזוי אַריינגעקראָכען איז ער אין קאַלטער קאָוואַלס נשמה!

ווען איך בין בערדיצעווסקי׳ס ווייב, וואָלט איך מיך אַ ביסיל געשראָקען...

נאָר נישט אין דעם געהט עס.

איך האָב אַ קרובה לאה, אַ פישערקע. נישט „לאה די פישערקע“, דאָס יונגע ווייביל פון ווילנא, נאָר לאה אַ פישערקע, בעסער געזאָגט אַ געוועזענע פישערקע, ווייל זייט מען האָט אַראָבגעטריבען דעם פיש־מאַרק פון אייזערנעם טויער און אַריינגעפיהרט אין די נייע געדעקטע האַלען, האָט לאה, ווי אַנדערע הונדערט אָרימע ווייבער, נישט געהאַט מיט וואָס פאַר אַ ניי טהייער אָרט צו בעצאָהלען און איז געבליבען אָהן איין אָרט...

פון לאה׳ן פלעגט שלאָגען אַ ריח פון פיש מיילען־ווייט, היינט איז אויך נישט בעסער — זי טראָגט אַרום אייל און נאַפט... און איין אַלטע יודענע, און איין אָבגעריסענע...

אַ צייט־לאַנג האָט זיך לאה נישט געקענט אָברייסען פון אייזערנעם טויער. זי איז ווייטער געזעסען, נאָר אָהן פיש. מיט טיעף איינגעזעצטע גלעזערנע אויגען און פערשטיינערטען פנים פלעגט זי קוקען אויפ׳ן חורבן, בעגלייטען מיט צער יעדען שטיין, וואָס מען האָט אויסגעריסען, יעדעס שטיק אייזען, וואָס מען האָט אַוועקגעשלעפט פון די צונומענע באַריערען... און, אַז מען האָט אויפגערודערט די ערד צו פערפלאַנצען אַ סקוועער, האָט זי — געשאָלטען!

— ביימער מ ע נ ע ן שטעהען אין גאַס, נראָז זאָל וואַקסען... א י ך נישט!

און די גאַנצע וועלט איז איהר שולדיג געווען.

„די רבנים, פאַר כל ישראל אַרבייטען זיי... געהט אין מאַניסטראַש אַריין, בעט רחמים — — וואָס געהט עס זיי אָן?“

.און אזוי פיעל אינטעלעגענטען, אדוואקאטען, דאקטוירים — רעדען אלע לשונות און פאר ארימע יודענעס האבען זיי קיין ווארט אין מוילו"

אויף שרייבער איז זי גאר אש־להבה געווען.

— פאר אלעם האבען זיי טינט־און־פעדער, נישט פאר אונז! — .שרייב מיר א פראשבע — בעפאלט זי מיך — שרייב. אז מען לאזט אלע לעבען, — מייו, קעץ אפילו הינד, פאר וואס מיך נישט?

און טאר איך נישט לעבען, לאז ער פארטאג פערפאהרען דער הונד־שלענער און צונעמען, און אוועק־פיהרען..."

היינט איז לאה די פישערקע איין אנדערער מענש.

ערשטענס האט זי זיך אבגעוועגדט פון פיש און פיש־מארק און טראגט ארום נאפט מיט אייל... אויך א פרנסה מיט א רוח, חאטש איין אנדערען, צווייטענס זעהט זי בחוש, אז מען זארגט פאר איהר!

די ווארשויער רבנים זאגען איהר: הער, לאה די פישערקע! היינט ביזט דו אלט, נאר אמאל ביזט דו יונג געוועז. און יונגערהייט — ווער ווייסט? אפשר עפים פערלאזט, נישט אכטונג געגעבען, מאך נאך אמאל איין „אבצוג"... צייהל טענ...

און צייט האט זי, און טהוט עס, און איז זיך מחיה — אראבגענומען א פלעק פון דער נשמה.

און די דאקטוירים געפעלען איהר אויך... אביסיל א שלעכט לשון (רבנים שרייבען בעסער יודיש). א ביסיל אויסטערליש, נאר אייניקליך האט זי, פאר פאקען ציטערט זי; עפים איז זי געוואהר געווארען!

נאר דערפאר אויף בערדיצעווסקי איז זי בייז!

— אזא קליין, אזא מאוס ביכיל, ריין ביבולע־פאפיער און מען נעמט דערפאר מיינע בלוטינע 5 קאפיקעס! א מוסר, זאגט ער, זאל איך מיר ארויסנעהמען, און מוסר פאר 5 קאפיקעס קען איך קויפען? מיט א־מאל וויל ער רייך ווערען...

אומזיסט וויל איך זי איבערצייגען, אז ד"ר בערדיצעווסקי וויל נישט רייך ווערען, אז עס מוז זיין איין הערויסגעבער דערינען...

— הערויסגעבער — שמעבער, אבי אויסגענארט 5 קאפיקעס.

לצפ"ר.

דער רייכער קרוב.

(ענדע)

די גאנצע צייט ביז צו דער חתונה פלעגט לאה אפט רעדען פון דעם.

— איך ווי איך, נאר דו. גאלדינקע, וועסט דארפען געוויס געהן.

— לאז צו רוה, מאמע — פלעגט די טאכטער ענטפערן מיט אונגעדולד — וואס פאר א פנים האט עס, איך זאל געהען? זיי קענען מיר ווער דארטען! גלאט קום אריין: גוט מארגען! איך בין אויך א מחותנת׳טע!

— אי, גאלדינקע, רעדסט נאר ווי א קינד. די מוהמע קאן דאך דיך, דו וועסט זעהן, אז מען וועט דיך מקרב זיין, וואס איז? ביסט דאך א לייבליכע שוועסטער־קינד...

— אבער צו וואס דארף איך דאס? וואס טויג מיר, זיי זאלען מיר טהון א טובה?...

— נעה שוין נעה! האסטו געהערט? — און אז א רייכער קרוב, דארף מען זיך אזוי דערוויטערען? איך בין ניט מחויב צו קריכען צו איהם, נאר אז נאט העלפט ביי אזא שמחה, פאר־וואס זאל מען ניט געהען? אומשטיינס געזאגט, די גרויסע פאמיליע וואס מען האט דא! מיר זענען דאך עלענדע...

די לעצטע ווערטער האט ל א ה ארויסגערעדט מיט א וויינענ־דיגער שטימע, כדי איהר טאכטער זאל איהר פאלגען.

ל א ה האט געוואוסט, אז איהר טאכטער איז א עקשנ׳טע (זאל ער מיר מוחל זיין, אין א י ה ם נעראטען), דעריבער האט זי מורא געהאט, זי זאל חלילה זיך ניט איינשפארען און טאקע ניט געהן.

און אז איהר טאכטער מוז געהען אויף דער חתונה, איז לאה געווען איבערצייגט.

ערשטענס, וועט זי טאקי האבען אביסיל פערגניגען, עפים א קליינינקייט אזא חתונה!

און צווייטענס, שאדט ניט, אז גאלדע זאל זיך בעקאנען מיט׳ן פעטערס הויזגעזינד... עס קען א מאל צונוץ קומען... ניט אזוי גיך האט לאה איבערגערערט איהר טאכטער. יענע האט געפונען אלע מיני אויסרעדען אבי ניט צו געהען. נאר צום סוף איז געבליבען אז די מאמע וועט געהען, וועט זי, גאלדע, אויך געהן.

די לעצטע וואך פאר דער חתונה, האט לאה נור געזארגט וועגען א קלייד פאר איהר טאכטער. פאר איהר אליין איז רעכט אבי ווי, נאר גאלדע מוז געהען ווי א מענש...

— ווייסט, מיין טאכטער, מיין עצה, דו זאלסט אריבערגעהען צו ביילע חנה־איטעס, וועט זי דיר לייהען איהר נייעס קלייד, ביי איהר קענסטו קריגען א פאר טופלעס אויך. פאלג מיר, מיין קינד.

— וואלסטו וויסען, מאמע, ווי איך האב פיינט די לייהענעש מיט די בארגענעש — האט גאלדע אונצופרידען געזאגט.

נאר אויף ל א ה׳ס גליק האט גאלדע היינטיגס מאל זיך ניט געלאזט בעטען און איז געגאנגען פרעגען וועגען לייהען דאס נייע קלייד.

און ל א ה׳ס עצה איז טאקי געווען א גלייכע. גאלדע האט בעקומען אי א קלייד, אי טופלעס, אי הענטשקעס ווייסע — אלץ אויפ׳ן בעסטען ארט.

— זעהסטו מיין טאכטער? — האט ל א ה מיט שמחה גע־זאגט — וואס האב איך דיר געזאגט? מען דארף פאלגען שטענדיג א מאמען.

און ל א ה האט געקוואלען קוקענדיג, ווי ג א ל ד ע האט שען אויסגעזעהען אין דעם נייען קלייד.

.זאל דאס מיר צוקומען, מיט וויפיעל זי, אהן עין הרע, איז שענער פאר ל י ז ע דעם פעטערס".

אזוי האט ל א ה ביי זיך אין הארצען געטראכט.

ארויסרעדען דאס פון מויל האט זי מורא געהאט.

ביז דעם טאג פון דער חתונה איז ל א ה געווען רוהיג. אלץ איז שוין געווען בעזארגט.

נאר דאנערשטאג אין דער פריה איז איהר עפים קשה געווא־רען, וואס מען האט נאך איהר ניט געבעטען אויף דער חתונה.

— ווייסט, מיין טאכטער, איך האב מורא, אז מיר וועלען היינט אוועגד זיצען אין דער היים — האט ל א ה מיט א שמייכעל געזאגט — זעהסט דאך, אז מען בעט נאר ניט.

וואס דען? דער פעטער האט טאקי קיין וויכטיגערע ניט צו בעטען — האט ג א ל ד ע איראניש געענטפערט.

— ע! מעלד דיר, ער וועט דאס ניט טהון. די מוהמע וועט געוויס שיקען רופען.

נאָר פֿון שעה צו שעה איז ל א ה אלץ אונרוהיגער געוואָרען יעדע ווײלע פֿלעגט זי זיך אבשטעלען און אייַנהערען צי געהט מען ניט. עס האָט זיך איהר געדאַכט: אָט, אָט געהט מען...

נאָר קיינער איז ניט געקומען.

שטיל איז געווען ביי ל א ה'ן אין שטוב דאָנערשטאג אווענד. גאלדע איז געזעסען און גענעהט און האט ניט אויפֿגעהויבען די אויגען א קוק צו טהון אויף איהר מוטער.

ל א ה איז געשטאַנען מיט'ן פנים צום פֿענסטער און געקוקט אויפ'ן הויף.

דער זייגער איז שוין געווען נאָך ניין. יעצט איז שוין ביי איהר קיין ספק ניט, אז מען וועט זי ניט בעטען אויף דער חתונה.

— דאָס האַרץ איז איהר פֿערקלעמט. אזוי צו בעליידיגען — פֿאַר וואָס ?

זי שעמט זיך קוקען גלייך צו איהר טאכטער. זי איז צופֿרידען, וואס יענע שווייגט און מאַכט ניט חוזק.

נאר זי וואלט חאטש וועלען אויסרעדען דאָס האַרץ, און זי האט ניט פֿאר וועמען.

ג א ל ד ע האט געענדיגט איהר ארבייט און איז צוגעגאַנגען צו דער מוטער.

— מאַמע, דו וויינסט, זאָג אליין, איז פֿאַרהאַן אויף וואָס? מיר אַרט דאס גאר ניט...

— מיינסט, מיר אַרט? וואס? איך דאַרף האָבען דאס שטיקיל לעקאך, אדער עס פֿעהלט מיר מעהר ניט ווי געהן טאַנצען? נאר עס פֿערדריסט מעהר ניט, פֿאַר וואס זאל מען זיך שעמען מיט מיר? איך האב חלילה געגנב'ט, פֿערהאַפּט ביי לייטען געלד, אדער וואס?

— אבער וואָס העלפֿט עס, אז ער איז פֿאַ־ט אַ נגיד און ניט אַ טאָכטער צעהן טויזענד רובעל נדן, און מיר זענען אָרימע לייט...

— נו איז וואס? צי רייכקייט איז שוין גאָר אין גאַנצען? גלויב מיר מיין טאכטער, דערזעלבינער פֿעטער, דער גביר, אין די יונגע יאָהרען... די מאַמע, עליה השלום, פֿלעגט שטענדיג דערצעהלען, אז... נאר נאָר נישט, בעסער אז מען שווייגט.

— זאל דאס אונז זיין, מאמע, די לעצטע דאגה. לכבוד דער חתונה, לאמיר היינט אויף וועטשערע קויפֿען א פֿערטיל וואורשט...

ל א ה איז געוואָרען אביסיל פֿרעהליכער. גאר פֿערגעסען פֿון דער מעשה האט זי ניט געקענט אפילו אויף א רגע.

און שוין ליגענדיג אין בעט, האָט זי אלץ גערעדט מיט איהר טאכטער, ווי ווייט חזיר'ש דאס איז... ווער האָט געבעטען די מוהמען צו דערצעהלען פֿון א חתונה, אויב עס פּאַסט איהר ניט צו בעטען זיי... און וואס איז אזוי דער יחוס מיט איהר? וועד איז זי אזוי?

און לאַנג לאַנג האט לאה ניט געקענט איינשלאָפֿען. עס איז איהר ניט אַרויס פֿון קאָפּ די פֿראַגע:

„פֿאַר וואס שעמט מען זיך אזוי מיט איין אָרעמאַן? פֿאַר וואס? פֿאַר וואס?..

מ. לאַזאַרעוו.

קרופּ און זיין טויט.

אין בערלין ווי אויך אין גאַנץ דייטשלאַנד האָט אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט דער פלוצלינגער טויט פֿון בעקאַנטען דייטשען מיליאָנער־פֿאַבריקאַנט פֿרידריך־אַלפֿרעד קרופּ. קרופּ איז געווען אַ אַרמאַטען פֿאַבריקאַנט און האָט זיי צוגעשטעלט כּמעט אַלע אייראָפּעאישע רעגירונגען. קרופּ'ס שווערע אַ־מאַטען זענען בעריהמט אַלס די שרעקליכסטע כּלים, וואָס מענשען האָבען אויסגעקלעהרט, אומצוברענגען אַנדערע מענשען. אויב איהר לעזט אַ מאָל אין אַ צייטונג, אַז אַ רעגירונג פֿאָדערט פֿון פֿאָלק נייע שטייער אויף צו פֿערגרעסערען אָדער צו פֿערשטאַרקערען איהר מיליטער, קאָנט איהר זיכער זיין, אַז אַ גרויס כּהייל פֿון געלד וועט אָנקומען צו קרופּ'ן פֿאַר אַרמאַטען. קרופּ'ס פֿאַבריקען בעשעפֿטיגען 43 טויזענד אַרבייטער. בערך צוויי דריטעל פֿון דער צאָהל – 27 טויזענד– אַרבייטען אין געוועהר־פֿאַבריקען אין שטאָדט ע ס ס ע ן, וואָס האָבען, ביז 1901, צוגעשטעלט פֿאַר פֿערשיעדענע לענדער איין ערך פֿון 40 טויזענד גרויסע אַרמאַטען, פֿון וועלכע יעדע בעזונדער איז אימשטאַנד אומצוברענגען אין פֿערלויף פֿון עטליכע מינוטען הונדערטער מענשען. אין דיזעלבע פֿאַבריקען געפֿינען זיך ביז 3,500 דאַמפֿף־מאַשינען, מיט אַ קראַפֿט פֿון 43 טויזענד פֿערד. די פֿאַבריקגעביידע/ווערע בעלויכטען מיט 48 טויזענד גאַז־לאַמפּען און 11 עלעקטרישע לאַמפּען. וואָס פֿאַר אַ מאַסע קוילען די פֿאַבריקען פֿערברויכען, קאָן מען האָבען אַ בעגריף דערפֿון, אַז די 90 מיליאָן פּוד, וואָס קרופּ האָט יעדעס יאָהר פֿון זיינע אייגענע קוילענגראָבען, האָבען נישט גענוגט און ער האָט געמוזט צוקויפֿען אין פֿרעמדע גראָבען. קרופּ'ס איינקינפֿטע האָט מען גערעכענט אויף פֿונפֿצעהן מיליאָן מאַרק אַ יאָהר; די גרעסטע איינקונפֿט אין גאַנץ דייטשלאַנד. ער האָט טאַקי בעצאָהלט דעם גרעסטען שטייער.

קרופּ איז אויך בעקאַנט געווען אין דייטשלאַנד אַלס פֿילאַנטראָפּ, וואָס האָט פֿיעל געטהון פֿאַר זיינע אַרבייטער. ווען אין דייטשלאַנד איז אַרויס דאָס געזעץ, אַז פֿאַבריקאַנטען מוזען אַסעקורירען זייערע אַרבייטער אויף עלטער און קרענק, האָט קרופּ געברויכט איינטראָגען לויט דעם רעכנונג אין דער אַסעקוראַנץ־קאַסע אַנדערהאַלבען מיליאָן מאַרק, נאָר ער האָט פֿון אייגענעם גוטען ווילען דערלעגט נאָך דריטהאַלבען מיליאָן און האָט אַריינגעטראָגען צוזאַמען 4 מיליאָן מאַרק, אַזוי אַז זיינע אַרבייטער זענען אין אמת אַריין פֿערזיכערט, אַז אויף דער עלטער אָדער אין צופֿאַל פֿון אַ קראַנקהייט וועלען זיי נישט בלייבען אָהן הילף. די וואָהנונגען פֿאַר די אַרבייטער, וואָס האָבען קרופּ'ן געקאָסט ביז 12 מיליאָן מאַרק, זענען די בעסטע אַרבייטער־וואָהנונגען אין גאַנץ דייטשלאַנד. אין דער אַרבייטער־קאָלאָניע אין עססען געפֿינט זיך אַ רייכע ביבליאָטהעק, אַ לעזהאַלע, אַ רעסטאָראַן און נאָך אַנדערע אַנשטאַלטען, וואָס קרופּ האָט געגרינדעט פֿאַר גרויסע סומען געלד. צווישען די דייטשע פֿאַבריקאַנטען איז קרופּ געווען נישט נור דער רייכסטער, נאָר אויך דער בעסטער פֿאַבריקאַנט פֿאַר די אַרבייטער, מיט וועלכע ער איז זיך ווי מעגליך גוט בעגאַנגען. פֿאַר דעם אָבער האָט ער פֿון זיי געפֿאָדערט געהאָרכזאַמקייט און אונטערטהעניגקייט, און האָט געיאָגט און פֿערטריבען פֿון פֿאַבריק יעדען אַרבייטער, וואָס האָט זיך בעשעפֿטיגט מיט סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

קרופּ איז געשטאָרבען נישט מיט אַ נאַטירליכען טויט. זיין מלאך המות איז געווען איין אַרטיקעל אין סאָציאַליסטישען אָרגאַן „פֿאָרוועַרטס", וואָס האָט פֿאָרגעוואָרפֿען קרופּ'ן אַ מאוס'ע זינד, וואָס ער איז בעגאַנגען אַ צייט לאַנג אין איטאַליען מיט אַ געוויסען דייטשען מאַלער.

קרופּ האָט זיך דאָס אַרטיקעל צום האַרץ גענומען, ער האָט איינגעפיהרט אַ פּראָצעס געגען „פאָרווערטס“ פאַר פאַלשע בעליידיגונג; „פאָרווערטס“ איז פאַרגעטרעטען און או טערגענומען זיך צו בעווייזען, אַז זי האָט געשריבען אמת און צום דריטען טאָג איז שוין נישט געווען וועמען צו בעווייזען...

דער 48-יעהריגער קרופּ איז געשטאָרבען...

אויף דער בעגרעבעניש איז געוועזען קייזער ווילהעלם און האָט געהאַלטען פאַר די קרופּ'שע אַרבייטער אַ רעדע. דאָס אַרטיקעל אין „פאָרווערטס“ האָט ער אָנגערופען נידריגע מערדעריי... און האָט זיי געדראָהט פאַר די „שלעכטע מענשען“, וואָס ווילען זיי איבערפיהרען...

די „פאָרווערטס“ ווייטער האָט וועגען בעגרעבעניש בעמערקט, אַז דעם האַנער ווי קייזער ווילהעלם האָט אָבגעגעבען דעם פאַבריקאַנט פון אַרמאַטען, האָט פון איהם נישט געהאַט אפילו ווירכאָוו, דער וועלט-בעריהמטער געלעהרטער, וואָס האָט געמאַכט מעהר ערפינדונגען פאַר קרופּ'ן און נישט צום טויט פאַר מענשען, נאָר פאַר זייער לעבען. נאָך ווירכאָוו'ס טויט האָט קייזער ווילהעלם יוצא געווען מיט אַ קאָנדאָלענץ דעפּעשע צו דער אלמנה...

און פון קרופּ'ס טויט איז געוואָרען אין דייטשלאַנד אַ גאַנצער פּאָליטישער סקאַנדאַל...

X.

בריעפקאסטען דער אדמיניסטראציאן.

ה' ה' ז-ק ווארשא: די העפטען האָבען מיר געשיקט אין דער צי"ט. די נדבה האָבען מיר געלאָזט ענדערן.

נ' 2518 — סעדליעץ: אויף דעם 1-טען זשורנאל ניכט; אויף דעם „אנדערן — יאָ. די נומערן זענען דא. ווערטערבוך טרובניק. פּרייז 40 ק'.

נ' 3988 — סאלאנט. אלע ווערק זיינע זענען נישט איבערזעטצט, עס זענען איבערזעטצט נור אפאר דורך „תושיה“.

די אדרעסע פון „מפיצי השכלה“ אין פטרבורג איז — זאמיאַטין פּערעאולאָק 4. — דער יאהר ענדיגט זיך, אזוי ווי אלע יאהר, ענדע דעצעמבער. —

ה' ל, י. רחוו-ק וואסיליעוויטשי: עס איז דא; פּרייז 1,30 ר' מיט פּאָרטאָ. —

ה' א. וו. מערעשט: באדערס קאלענדער קאסט 30 ק' אויסער פּאָרטאָ.

נ' 4755 פּאניוועז: מיר שיקען קיין איינצעלנע נומערן דורך נאכ-נאהמע; שיקט איין פּאָסטמאַרקען.

נ' 3197 — ראקאוו: אלס פּיעריאהרינער אַבאָנענט קאנט איהר בעקומען נאך אַ מאָהל פאר 1,50 ר'

נ' 6518 — פטרבורג: וועלטגעשיכטע און פּאלקסגעשיכטע זענען 2 בעזונדערע זאכען. פּאלקסגעשיכטע קאסט, מיט פּאָרטאָ, 2,50 ר'. —

ה' י'. חת ארעפּסא: מיר שיקען אין טאַטארבינארי ווייל איהר האָט ניכט געשיקט פאַר ענדערן די אדרעסע. —

נ' 3103 — דזיונקראוו: וויבאלד ער האָט געענדיגט מעג ער עפּענען. די נומערן זענען דא. יעדע נומער 10 ק'. שיקט אין פּאסטמארקען.

נ' 4343 — ריבניצא: מיר פערשטעהן נישט אין וואס אייך געהט?

ה' א. פּ. קישינעוו: שרייבט אביסיל קלעהרער. וואס ווילט איהר?

נ' 5668 — טירקישלע: מיר שיקען כסדר. — 15%. —

פר' ש. י. ב-ק מעשצאַוסק: שיקט אין וועלכער רעדאקציע עס איז: „דער יוד“, „המליץ“ אדער „וואסכאד“.

נייע ביכער:

אחיאסף, מאסף ספרותי עם תמונות וציורים, ערוך ע"י ר. בריינין. היצ' חברת „אחיאסף“. תרס"ג. 674 עמודים.

פינסקער שטאָדט-לוח ליטעראריש-פּראַקטישער קאָלענדאר פיר פינסק-קארלאנער יודישע גמיינדע. ווארשא, תרס"ג. 116 זייטען.

כתב עברי, מטודה ללמד את מלאכת הכתיבה על פי השטה של הספר „שפה היה“ בחמש מחברות. פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבערמאַן. ריגא תרס"ב.

השלה. כרך י' הוב' ד'. (נ"ח) (תשרי תרס"ג) הוצ' „אחיאסף“, ברלין.

יודישער פּאָלקסקאלענדער. 8-טער יאהרגאַנג. גרשם באַדער. לעמבערג. דרוק פאָן יוסף פישער, קראָקוי. 112 זייטען.

דער יודישער נאַציאָנאַל-פאָנד. י. וואָרטסמאַנן. סעפּעראַט-אבדרוק פאָן לעמבערגער יודישען פּאָלקסקאָלענדער. 8 זייטען.

לוח ארץ ישראל. לשנת התרס"ג. נערך מאת א"מ לונץ. שנה שמינית. ירושלים. 116 דפים.

Сборникъ стихотворенiи на еврейскiе мотивы Изд. Общ. р. просв. СПБ. 1903.

Сiонизмъ и Христiане II изд. Д-ра Г. И. Гордона. СПБ. 1902.

Еврейскiй Ежегодникъ на годъ 5663—תרס"ג. Изд. Iосифа Лурье. 1902.

М. Александровъ. — Серьезный вопросъ Одесса. 1902. 32 стр.

Der I. Allrussische Zionisten-Congress in Minsk. M. Nurock Mitau Riga. 1902. 52 Seiten.

קוויטונג.

מיר בעשטעטיגען דעם עמפּפאַנג פון 540.49 רובל וועלכע מיר האָבען פערשריעבען אויף רעכנונג פון דעם יודישען נאציאָנאלפאָנד אלס נדבות וועלכע זיינען ע' האַלטען געוואָרען דורך דער אדמיניסטראַציאָן „דער יוד“.

מיט ציונסגרוס

אוצר התישבות היהודים

לאָנדאָן 3/12 1902. (קולוניאלבאַנק עברי בלונדון).

Verlag „Achiasaf“. Verantwortlicher Redacteur M. Berkowicz. Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer in Krakau

פֿון 1 יאנואר 1903 וועט ערשיינען

דער פריינד

די ערשטע טעגליכע פאלקסצייטונג אין יודיישער שפראך (זשארגאן) אין רוסלאנד.

הערויסגעגעבען אין פעטערסבורג

פֿון ש. גינזבורג און ש. ראפאפארט.

א טעגליכע יודישע פֿאָלקס־צייטונג — קיין סך ברויכען מיר ניט צו רעדען; דאָס יודישע פֿאָלק וואַרט שוין אַזוי לאַנג אויף אַזאַ צייטונג!

א פֿאָלק פֿון פֿינף מיליאָן, וואָס דער גרעסטער טהייל פֿון איהם פֿערשטעהט ניט קיין אַנדערע שפּראַכע אויסער פּראָסט־יודיש, האָט ביז יעצט ניט געהאַט קיין טעגליכע פֿאָלקס־צייטונג אין רוסלאַנד.

דאָס יודישע פֿאָלק רופֿט זיך „עם חכם ונבון", עס איז בעוואוסט פאַר אַ פֿערשטענדליכעס פֿאָלק — אַלע קענען לייענען אויף יודיש און אינטערעסירען זיך מיט אַלץ וואָס עס טהוט זיך אויף דער וועלט, אַלס מענש און אַלס יוד. ליידער אָבער האָט אונזער פֿאָלק ביז יעצט קיין רעכטע גייסטיגע שפּייזע. אַ גרויסער טהייל פֿון פֿאָלק האָט דעריבער געמוזט ווילענדיג און ניט ווילענדיג שטעהן פֿון דער וויטען און אַ גרויסער טהייל פֿון איהם האָט זיך גענעהרט מיט דער שמוציגער מארק־ליטעראַטור, פּוסטע אמעריקאַנישע ראָמאַנען א. ז. וו.

אמת, מיר האָבען ביז יעצט געהאַט עטליכע וועכענטליכע זשורנאַלען אין זשאַרגאָן; אָבער ווייל זיי ערשיינען זעלטען און דערצו נאָך אין אויסלאַנד, קענען זיי ניט געבען דעם פֿאָלק קיינע צייטיגע נייעס און איהם בעקאַנט מאַכען מיט די וויכטיגסטע פֿראַגען און ידיעות פֿון דעם טעגליכען לעבען. ביי יעצטיגער צייט, אַ צייט פֿון אייזענבאַהן, טעלעגראַף, ווילט זיך קיינעם ניט אָבשטעהן פֿון איינאַנדערן, יעדער מוז זיך אינטערעסירען מיט נייעס, מיט דעם וואָס עס טהוט זיך אין דער גרויסער וועלט; אָבער אונזער פֿאָלק האָט ביז יעצט די מעגליכקייט דערצו ניט געהאַט — דער גרעסטער טהייל פֿון פֿאָלק, וואָס האָט ניט געלערנט קיין רוסישע אָדער העבּרעאישע טעגליכע צייטונגען, האָט געמוזט שטעהן וויוט פֿון דער גרויסער וועלט, פֿון איהרע נייעס און פֿראַגען.

„דער פריינד" וועט קומען צו הילף דעם פאלק און וועט איהם געבען אלע ידיעות און נייעס פון דעם טעגליכען לעבען, וועלכע מוזען יעדען אינטערעסירען און וועלכע זענען יעדעם נייטיג אלס מענש און אלס יוד.

אונזער פֿאָלק, וואָס קען לייענען און האָט ליעב צו הערען וואָס מען רעדט צו איהם, שטעהט ליידער וויוט פֿון דער אינטעליגענץ, דעם געבילדעטען קלאַס, ווי אויך די אינטעליגענץ פֿון איהם. עס איז נייטיג אויפֿצוהויבען דאָס פֿאָלק, זיין מאַטעריעלישע און גייסטיגע לאַגע, זיין יודישען נאַציאָנאַלען געפֿיהל, העלפֿען איהם קומען צו אַ תכלית און אַ זיכערער צוקונפֿט, — אָבער דערצו איז נייטיג אחדות, איינער זאָל דעם אַנדערן פֿערשטעהן און קענען צוהערען. דער געבילדעטער קלאַס מוז וויסען צו וואָס דאָס פֿאָלק ציעלט זיך, וואָס עס ברויכט און בעשטרעבט, און דאָס פֿאָלק מוז קענען אויסהערען דאָס, וואָס עס רעדען צו איהם זיינע פֿריינד, וועלכע זאָרגען פֿאַר זיין צוקונפֿט. אָבער איינינקייט קען נור זיין, ווען איינער פֿערשטעהט דעם אַנדערנ'ס לשון. יודיש איז ביי יעצטיגער צייט דער איינציגער לשון, וואָס דער גרעסטער טהייל פֿון פֿאָלק פֿערשטעהט איהם. מיר רעכענען ניט, אַז אונזער גלות־שפּראַכע איז אונזער נאַציאָנאַל־שפּראַכע, ניין; אָבער מיר קענען און דאַרפֿען ניט פֿערגעסען די שפּראַכע און די אינטערעסען פֿון מיליאָנען מענשען, וואָס רעדען און דענקען נור אויף פּראָסט־יודיש.

דעריבער וועט „דער פריינד" זיין דער פערמיטלער צווישען דעם פאלק און דעם געבילדעטען קלאַס; אין דעם „פריינד" וועט דאס פאלק געפינען איין אבקלאנג פון זיינע בעדערפֿנישען און שטרעבונגען און קענען אויסהערען, וואס עס רעדט צו איהם די אינטעליגענץ.

גרויס איז די גייסטיגע און מאַטעריאַלישע אָרעמקייט פֿון אונזער פֿאָלק; „דער פריינד" וועט איהם העלפֿען דערגרייכען די קענטנישע, וועלכע זענען איהם אַזוי נייטיג.

„דער פריינד" וועט העלפען פערבעסערן די לאגע פון פאלק, וועקען דאס פאלק, עס זאל זיך לערנען אלס מענש און אלס יוד — די לאנדעס־שפראכע, אונזער אלטע נאציאנאלע שפראכע, עס זאל האבען א ציעל אין לעבען, העלפען געבען דעם פאלק אלע ידיעות, קענטניסע און עצות, דורך וועלכע זיין לעבען קען ווערען קלערער, שענער און לייטישער.

מיר וועלען ניט שפּאָרען קיין קרעפֿטען און מיטעל, אונזער צייטונג זאָל ניט נור טראָגען דעם נאָמען „פריינד", נאָר עס זאָל אויך זיין אַן אמת'ער „פריינד" פֿון דעם פֿאָלק, פֿון זיינע אינטערעסען און בעדערפֿנישען.

די פראגראמע פון דעם „פריינד" איז פאלגענדע:

א) לייט־ארטיקלען: 1) עקאנאמישע פראגען: ארטיקלען איבער די יודישע לאגע; מסחר, מלאכה, פאבריקאציאן, קרעדיט און צדקה־חברות, ארטעלען — ווי ביי יודען, אזוי אויך ביי אנדערע; די עקאנאמישע לאגע אין רוסלאנד און אין אנדערע לענדער. 2) יוריסטישע פראגען: ארטיקלען איבער געזעצען, וואס זענען נוגע צו יעדען פון אונז אלס מענש און אלס יוד. 3) ערציעהונג: ארטיקלען איבער ערציעהונג פון פאלק און פון קינדער; איבער פערבעסערן די לאגע פון תלמוד־תורה'ס, חדרים און אנדערע שולען; איבער ביבליאטהעקען, פאלקס־פארלעזונגען א. ז. וו. 4) ארטיקלען איבער די פראגען פון טעגליכען לעבען.

ב) די אפיציעלע אבטהיילונג: בעפעהלען, צירקוליאר־ען, פעראָרדנונגען, רעשעניעס פון סענאט וועגען אליץ וואס איז נוגע יעדען רוסישען איינוואהנער, און בעזונדערס איבער יודישען וואחן־רעכט, וואאינסקי פאווינאסט, קאראבקע א. ז. וו. — אלע ידיעות דעריבער וועט „דער פריינד" געבען אהן שום פערשפעטיגונג און נאך די ערשטע קוועלען. וויכטיגע פעראָרדנונגען און רעשעניעס, וואס האבען א בעזונדערע פראקטישע בעדייטונג פיר יודען וועלען מיר צייטענווייז דרוקען אין אריגינאל־רוסיש, מיט איבערזעצונג, כדי צו קענען בריינגען א נוצען אין פראקטישען לעבען.

ג) דאס אלגעמיינע טעגליכע לעבען: 1) אלע נייעס, וואס זיינען נוגע צו יעדען איינוואהנער פון רוסלאנד, נאך א זעהר אויספיהרליכער פראגראמע, גלייך מיט אלע גרויסע רוסישע טעגליכע צייטונגען. 2) אלע נייעס פון פערשידענע לענדער.

ד) פאליטיק: 1) ארטיקלען איבער פאליטישע פראגען, — אין א לייכטער שפראכע וועט „דער פריינד" בעקאנט מאכען זיינע לעזער מיט אלע פראגען וואס אינטערעסירען די גרויסע וועלט נאך די געגויסטע קוועלען. 2) פאליטישע נייעס פון אלע לענדער. 3) טעלעגראמען — אלע גלייך מיט די גרויסע רוסישע טעגליכע צייטונגען.

ה) מסחר: 1) נייעס פון דער בערזע, איבער מקחים פון פערשיעדענע סחורות, חבואות א. ז. וו. 2) ארטיקלען איבער מסחר אין רוסלאנד און אויסלאנד. 3) טעלעגראמען, בריעף און ידיעות וואס זיינען נוגע צום מסחר.

ו) דאס טעגליכע יודישע לעבען אין רוסלאנד: 1) אלע נייעס, וואס זיינען נוגע צו יודען אין רוסלאנד, ווי אין די יודישע פראווינץ־שטעדט, אזוי אויך אין די אינערע גובערניעס, — נאך די בעסטע קוועלען און צו דער צייט. 2) קארעספאנדענציעס: בריעף פון ספעציעלע קארעספאנדענטען פון יודישע שטעדט אין רוסלאנד. שטענדיג וועט געדרוקט ווערען פון צייט צו צייט פון יעדער שטאדט וועגען די עקאנאמישע און גייסטיגע לאגע פון יודען און אינטערעסאנטע שטאדט־נייעס. 3) שטעדט און שטעדטליך: א טעגליכער פעליעטאן איבער דאס יודישע לעבען אין דער פראווינץ.

ז) וואס הערט זיך אין די צייטונגען? א איבערבליק פון דער פרעסע, פון די יודישע צייטונגען, ווי אויך פון די אלגעמיינע.

ח) דאס יודישע לעבען אין אויסלאנד: 1) ארטיקלען איבער דאס אויסלענדישע יודישע לעבען. 2) קארעספאנדענציעס: בריעף און מיטהיילונגען פון ספעציעלע קארעספאנדענטען אין בערלין, פאריז, לאנדאן, וויען, ניו־יארק, יאהאניסבורג און איבערהויפט פון אלע לענדער, וואו עס געפינען זיך יודען. 3) יודישע נייעס.

ט) פאלעסטינא און ציוניזם: 1) ארטיקלען איבער פאלעסטינא; יודישע קאלאניעס; די עקאנאמישע, גייסטיגע און טעכנישע פראגען פון פאלעסטינא, נייע ערפינדונגען אין פאלעסטינא. 2) בריעף און ידיעות פון ספעציעלע קארעספאנדענטען אויס פאלעסטינא. 3) ארטיקלען איבער די ציוניסטישע בעוועגונג — פאפולערע בעקאנטמאכונג מיט דער פראגע, די קולטור־פראגען, פאליטישע, עקאנאמישע א. ז. וו. יעדער פונקט וועט ווערען בעארבייטעט און ערקלערט דורך ספעציאליסטען. 4) מיטהיילונגען און בעריכטע איבער אליץ, וואס עס הערט זיך אין דער ציוניסטישער וועלט, פונקטליך און אויספיהרליך, פון אלע ציוניסטישע קאנגרעסען, פערזאמלונגען א. ז. וו.

י) וויסענשאפטליכע אבטהיילונג: 1) פאפולערישע ארטיקלען איבער יודישע און אלגעמיינע געשיכטע און ליטעראטור, נאטורוויסענשאפט, אינטערעסאנטע רייזע־בעשרייבונגען א. ז. וו. 2) מעדיצין און היגיענע. עס איז ניטא נאך א פאלק, וואס זאל אויסגעבען אזוי פיעל געלד אויף דאקטוירים און רעצעפטען ווי יודען; נאר זעהר וועניג טראכטען יודען געזונטער־הייט צו היטען זיך פון קראנקהייטען; דער גרעסטער טהייל פון פאלק לעבט ניט היגיעניש, ניט אזוי פון ארימקייט, ווי פון ניט וויסען די אנפאנגס־קענטניסע פון היגיענע. „דער פריינד" וועט קומען איהם צו הילף און וועט געבען אפטע ארטיקלען איבער היגיענע און געזונדהייט פון דעם איינצעלנען מענש, ווי אויך איבער די פאלקס־געזונדהייט. אויסער ארטיקלען וועט „דער פריינד" געבען די וויכטיגע נייעס פון דער מעדיצינישער וועלט, וואס יעדען איז אינטערעסאנט און נייטיג צו וויסען. 3) טעכניק און מלאכה: נייע ערפינדונגען איבער פערשיערענע טעכניק, פאבריקאציע און מלאכה, כדי בעקאנט צו מאכען די בעלי־מלאכה'ס און ארבייטער מיט ידיעות, וואס זיינען נוצליך פאר זייער ארבייט און קענען בעסערען זייער פרנסה. 4) וויסענשאפטליכע ערפינדונגען: אלע וויסענשאפטליכע ארטיקלען וועלען בעארבייט ווערען דורך ספעציאליסטען.

יא) ליטעראַרישע אבטהיילונג: 1) בעלעטריסטיק: ראמאנען, ערצעהלונגען, נאוועלען, שירים, דראמאטישע ווערק, פון די בעסטע יודישע און איידאפעאישע שריפטשטעלער. 2) ביאגראפיעס: לעבענס־בעשרייבונגען פון בעריהמטע מענער און פרויען. 3) ארטיקלען איבער יודישע און אלגעמיינע קונסט, אין א לייכטער שפראכע. 4) קריטיק: ארטיקלען און רעצענזיעס איבער אלע נייע ווערק, וואס אינטערעסירען יודישע לעזער. 5) פעליעטאן.

יב) אנטווארטען פון דער רעדאקציע: דאס יודישע לעבען אין דער פראווינץ איז ארים און בווינקט די הילפע פון פערשיעדענע ספעציאליסטען, וואס עס איז ניט לייכט אין יעדער שטאדט צו געפינען. דעריבער וועט „דער פריינד" פון פאלק קומען איהם צו הילף. מיר האבען פערשאפט ביי דער רעדאקציע א ביורא פון פערשיעדענע ספעציאליסטען. וואס וועלען אונטערזוכען אלע פראגען פון אונזערע אבאנענטען און געבען אויף זיי גלייך קלארע אנטווארטען: 1) יוריספרודענץ: ספראוקעס און ערקלערונגען איבער אלע פראגען, וואס איז נוגע יעדען איבער געזעץ, פראצעסען, וואהן־רעכט, וואאינסקי פאווינאסט א. ז. וו. 2) האנדווערק, טעכניק און האנדעל: איבער פראגען, וואס אינטערעסירען יעדען אין זיין ארבייט און פרנסה. יעדער אבאנענט בעקומט גלייך אן אנטווארט אדער אין דעם „פריינד", אדער אין א בעזונדער בריעף (פער פאסט).

יג) אלערליי: פערשיעדענעס, וויטצען, אנעקדאטען א. ז. וו.

יד) בריעף־קאסטען.

טו) אנאנסען (מודעות).

דאס איז די הויפט־פראגראמע פון אונזער צייטונג. ווייל „דער פריינד" וועט הערויסגעגעבען ווערען אין פעטערסבורג, וואו עס געפינען זיך אלע אוצרזעניעס, וואס אינטערעסירען יעדען רוסישען איינוואהנער און בעזונדערס יודען, וועט „דער פריינד" האבען די מעגליכקייט אויסצופיהרען זיין פראגראמע און אליץ, וואס איז נוגע צו יעדען און בעזונדערס צו יודען, איבערגעבען וואס צום ניכסטען און נאך די ערשטע קוועלען.

„דער פריינד" וועט ווערען געדרוקט מיט נקודות, כדי אונזער צייטונג זאל קענען לייענען דער גאנצער עולם.

אין דעם „פריינד" נעהמען אנטהייל אלס מיטארבייטער די בעסטע שרייבער.

אבאנעמענטס־פרייז:

אין רוסלאנד: אויף א יאהר 7 רובל, א האלב יאהר 3,50, א פיערטיל יאהר 1,75.

אין אויסלאנד: ביים הערויסשיקען די צייטונג יעדען טאג: אויף א יאהר — 12 רובל, אויף א האלב יאהר — 6 רובל, אויף א פיערטיל יאהר — 3 רובל; ביים הערויסשיקען די צייטונג צוויי מאל וועכענטליך צו דריי נומערן: אויף א יאהר — 9 רובל, אויף א האלב יאהר — 4 50 רובל, אויף א פיערטיל יאהר — 2,25 רובל.

אדרעססע: Въ редакцію газеты „Дэръ Фрайндъ", С.-Петербургъ, Екатерининскій каналъ 71.

רעדאקטאר און הערויסגעבער: שאול גינזבורג. הערויסגעבער: שבתי ראפאפארט.

לתקנת עגונה.

זה תשע שנה עזבני אישי מרדכי מינסקי מדווינסק וירחיק נד.ד לאפ־יקא וישכון בערי יאהאנסבורג פארט־עליזאבעט ורוסטענבערג ומשם קבלתי מכתבים אחרים. אח"כ עבר בים „צרה" בתור מתנדב באנית מלחמה בצבאות מחנה אמריקא בהצותה את ספרד. ומני אז נסתם ממני כל הזון. ואלה סמניו: שנותיו שלשים וארבע, קומתו ממוצעת. בריא בשר. שערותיו צהובות, ועל קדקדו קרחה. מבנה גוו מוצק. אנא התעוררו נא רב"ר לחמלה על אשה קשת רוח הטובעת ביון התלאות באביב עלומיה. אולי יודע למי מכם על אדות האיש מרדכי מינסקי הנ"ל יודיעני נא על אדרעם הרשום מטה. ומה אם יש לי מכרים בערים הנזכרות יודיעני נא למען אוכל להציל מפיהם איזו ידיעה נכונה.

המעתרת פייגיל ב"ר מרדכי נחמן צייטלין מפינסק.

אדרעסע שלי:

М. Н. Цейтлинъ г. Пинскъ Минской губ.

צו בעקאמען איבערלל אויף 1903 יאהר

יודישע אבריים-קאלענדארען (14־ער יאהרגאנג)

1) ראסקינ'ס יודישער גרויסער, היסטארישער קאלענדאר פרייז 30 קאפ' מיט פארטא 40 קאפ'

2) ראסקינ'ס יודישער הומאריסטישער פאלקס־קאלענדאר פרייז 17 קאפ. מיט פארטא 23 קאפ'

3) ראסקינ'ס יודישער וואבען־קאלענדאר פיר סוחרים צום נאטירען, פרייז 50 קאפ' מיט פארטא 65 קאפ'.

4) Русско-Еврейско-Магометанскій ежедневный отрывной и записной календарь. Цѣна 30 коп. съ пер. 45 к.

5) Конторскій еженедѣльный календарь для замѣтокъ изящное изданіе на артистическомъ плакатѣ. Цѣна 50 коп. съ перес. 65 коп.

6) Коммерческій календарь и записная книжка со многими справками и свѣдѣніями. Цѣна въ клеенчатомъ перепл. 40 коп. въ англійскомъ переплетѣ 60 коп. (пересылка 15 коп.)

מיט איין נאכנאהמע קאסט נאך 17 קאפ.

לסוחרים ראבאט טוב!

בעשטעלונגען צו אדרעסירען:

Контора изданій А. Б. РАСКИНА, ВАРШАВА, Дикая 5.j.

פארזיכטיג!

עס האבען זיך בעוויזען נאכפעלשונג מיט ענליכע עטיקעטען, ביטטען מיר די געעהרטע קויפער אין אייגענער אינטערעססע גוט אכטונג געבען אויף דער פירמא א. ראסקין און אויף דעם קאלענדאר זעלבסט, נישט נאר אויף די עטיקעטען.

665

צו פערקויפען

BROCKHAUS-
CONVERSATIONS-LEXICON
14 Auflage. 17 Bände.

שענער פראכטבאנד. ווי נייע.

פרייז 80 קראנען.

Administr. „DER JUDE" Krakau

!!! Вниманію Дамъ !!!

МАГАЗИНЪ МОДНЫХЪ ЖУРНАЛОВЪ *и выкроекъ*

Подписка продажа и высылка отдѣльн. нумерами. Полученъ свѣжій транспортъ разныхъ понорамъ и альбомовъ модъ верхн. и нижн. вещей на зимній сезонъ. На складѣ имѣется большой выборъ разныхъ манекеновъ.

584 *Я. А. ПОЖАРИКЪ, ВАРШАВА, ДОЛГАЯ 43.*

וויכטיג, זעהר וויכטיג

איז דער נייער־ערשיינענער יודיש־רוסיש טעגליכער

אבריים־קאלענדאר

אויף דעם יאהר 1903 (תרס"ג—תרס"ד).

דיזער וויכטיגער אבריים־קאלענדאר איז זעהר שעהן און רייך געדרוקט פון ביידע זייטען, מיט א שעהן אילוסטרירט וועגטיל אין איינינע שעהנע פארבען.

אין דיזען אבריים־קאלענדאר קומט אויף דער ערשטער זייטע: דער יודיש־רוסיש־אויסלענדישער דאטום, (אין יודיש, רוסיש, דייטשע, פראנצויזישע שפראכע), זון־אויפגאנג, זון־אונטערגאנג, צייט פון ליכט בענשען, ראש חדש בענשען. מולדות, כראנאלאגיע, ערהאבענע געדאנקען פון גרויסע געלעהרנטע, דערמאהנונגען וועגען אסעקוראציאן — און ציהונגען די געווינסטע און טיראזשען פון די באנק־בילעטען, יאהר־צייטען פון גרויסע יודישע מענער, פלאטץ אויף בעמערקונג (для замѣтокъ) אלעס אין א זעלטען שעהנער ארדנונג. אויף דער צווייטער זייטע קומט: וואונדער־שעהנע אנעקדאטען, לעגענדעס, נייעס פיר יודען, וויסענשאפטליכע, און נאך פיעל ניצליכע און וויכטיגע ארטיקלען.

דאס ווערטהע פובליקום וועט גאנץ איבעראשט זיין פון דיזען אבריים־קאלענדאר פרייז 30 קאפ' מיט פארטא 40 קאפ'; 10 אבריים־קאלענדארען אויף איינמאהל איז פארטא פריי. ביז 2 רובל קען מען שיקען פאסט מארקען; ווייניגער פון 5 קאלענדארען ווערען מיט קיין נאכנאהמע ניט געשיקט. — לסוחרים ראבאט הגון.

Адресъ: книжный магазинъ Бр. Блетницкихъ въ Одессѣ, Еврейская 35

Еврейскіе мотивы, сборникъ сіонист. стихотвореній, изданіе II., исправленное и дополненное, цѣна съ перес. 75 к.

Грядущее стихотворенія Л. Яффе цѣна съ пересылкою 1 р.

изящное изданіе обоихъ сборниковъ по 2 р. съ пересылкою.

רייגליכקייט און געזונד. היגיענישע ביבליאטהעק פון דר. מ. יעווניך. פרייז מיט פארטא 8 קאפ.

היגיעניע פון חדר. פון דר. מ. יעווניך. פרייז מיט פארטא 20 קאפ.

649 הויפטפערקויף פון דיזע אויסגאבען ביי:

БЕЦАЛЕЛЮ ЯФФЕ, ГРОДНО

און אויך ביי חברת „אחיאסף", הוצ' „תושיה"

און אין רעדאקציע „Восходъ".

ראזירען אהן א מעססער!!!

מיין ראזיר־פודער דאס בעסטע דער וועלט, אין עטליכע מינוטען קען יעדער מענש זיך זעלבסט גאלען אהנע מעססער, נאר בעשמירט מיט די פודער, די האהר פאלען אויס און די הויט ווירד זויבער און ווייס. מיינע נייע פאדער איז ווייס און שמעקט ווי פארפיום זייף. איינע שאכטעל קאסט 1 רובל (פריי), 3 שאכטעלן 2 רובל, 12 שאכטעלן 5 רובל, 24 שאכטעלן 8 רובל. געלד מוז מען פאראויס איינשיקען, פער נאכנאהמע ווירד ניכט געשיקט.

J. B. Sakolsky, Dageraad plaast 30. Antwerpen (Belgien)

כְּתָבִים בְּסֵפֶר.

ציורים, מאמרים מכתבים מחיי היהודים באמריקה

מאת הלל מאלאכאווסקי.

מחירו 40 קאפ' עם פארטא 58 קאפ'.

להשיגו אצל:

Издательство Ахіасафъ, Варшава.